

АБДУСАМАД ИЛЁСОВ

ДУТОР. ЎРГАНИШ
ЎҚИТУВИ

„ЎҚИТУВЧИ“ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ—1966

Илёсов Абдусамад.
Дутор ўрганиш китоби. Маданий-оқартув техникумлари ва музика билим юртарининг ўқувчилари учун қўлланма. Т., «Ўқитувчи», 1966. —
108 бет. Тиражи 5000.
Ильясов А. Самоучитель игры на дутаре.

782

АВТОРДАН

Ўзбек музыка асарлари ўзбек халқ чолғу асбобларида ижро этилганда пардалараро товуш тўлқинлари, ундан чиқадиган оҳанг безаклари ва нола эшитилишлари шу чоққача нота белгиларида кўрсатилмаган эди.

Ушбу китобнинг назарий қисмида пардалараро товуш безаклари ва нола оҳангларининг аниқ эшитилиши учун янги белгилар кўрсатилди.

Дутор зарбларининг ҳар бирига махсус ном берилиб, уларни қандай ўрганиш методлари баён қилинди.

Назарий қисмда дутор учун берилган куйлар бир товушда ёзилганда иккинчи торнинг очиқ эканлиги (парда босилмаслиги) ва унинг нотада ёзилмаслиги кўрсатилди.

Китобда назарий қисмдан ташқари, тўрт қисм бор.

Биринчи қисмда дутор пардаларини ўрганишда оддий зарбларда турли машқлар, ўзбек халқ куйлари ва Ўзбекистон совет композиторларининг энг кичик куйларидан берилди.

Иккинчи қисмда дутор зарбларига турли вариантларда машқлар берилиб, куйлар бир оз мураккаблаштириб берилди.

Учинчи қисмда иккинчи торнинг биринчи торга жўр бўлиши, чертиш, безак, нола белгилари ишлатилган куйлар ва дуторнинг ашулага жўр бўлиши кўрсатилди.

Тўртинчи қисмга фортепьянонинг дуторга жўр бўлиши ва дутор куйлари киритилди.

Мазкур китоб республиканинг музыка мактаблари, техникум, консерватория ва мактаб тўғарақларида дутор ўрганиш учун қўлланмадир.

Автор, маданий-оқартув техникумлари, музыка билим юртлари ва консерватория ўқувчилари, шунингдек ўзбек музыкасини ўрганмоқчи бўлган кишилар ушбу қўлланмадан фойдаланиб, келгусида музыка ҳаётига ўз ҳиссаларини қўшадилар, деб умид билдиради.

Агар композиторлик факультетларининг дарсликларига дутор иккинчи ихтисос қилиб киритилса, янада яхшироқ бўлар эди. Чунки дутор ўзбек куйларини ижро этиш маҳоратини ошириб боришда, халқ куйларини қайта ишлашда дутордан чиқадиган садо ва куй безакларини аниқ ва ёрқин ижро этиш орқали музыка санъатини тобора бойитишда катта аҳамиятга эгадир.

Дуторда музика асарларини ижро этишда энг муҳим нарса — дутор зарбидир.

Дуторда зарбларнинг ҳар хил бўлганлиги сабабли ва ўзбек музикасидаги нола эшитилишларига қарата дутор зарблари ва парда босишларга янги белги (ишора)лар киритилди.

Дутор учун қўйилган янги белгилардан ташқари, нота назариясида мавжуд бўлган белгилардан ҳам имконият борича фойдаланилди. Лекин бу белгиларнинг бир хиллари дутор зарблари ва парда босишларда нота назариясида кўрсатилган маънодан мутлақо бошқа маънода ишлатилди.

ЯНГИ БЕЛГИЛАР

♪ Чертиб чалиш белгиси.

♣ Дутор қопқоғига ўрта бармоқ билан уриб чалиш белгиси.

Бир зарбда пастки товушни юқоридаги пардага олиб чиқувчи „нола“ белгиси.

Бир зарбда юқориги товушни пастдаги пардага олиб тушувчи „нола“ белгиси. Бундай нолалар бир тондан ортиқ интервал оралиғида учраши ҳам мумкин.

„Қўш нола“ белгиси — бир пардада урилган зарбга парда устидаги бармоқ икки марта кўтарилиб-тушиб, сўнг товушни пастдаги товушга олиб тушади.

П Катта зарб белгиси — панжа билан торни пастга уриш зарби („П“ — панжа маъносида).

Б Катта зарб белгиси — бош бармоқ билан юқорига уриш зарби (зарб кучли чиқсин учун бош бармоқ тагидан кўрсаткич ва ўрта бармоқлар ёрдами билан урилади).

К Катта зарб белгиси — кўрсаткич бармоқ устига бош бармоқ қўйилган ҳолда торни фақат пастга уриш зарби.

к Кичик зарб — кўрсаткич бармоқ билан зарбни пастга V белгиси ва юқорига Δ белгиси билан уриш зарби

б Кичик зарб — бош бармоқ билан зарбни V пастга ва Δ юқорига уриш зарби.

T Тескари зарб („Т“ — тескари маъносида).

⊕ Бир пардани эзиб нола қилиш белгиси.

Қўш зарб — нотанинг бундай кўриниш шакли бир пардада б зорбини юқорига уриб ва П зарбини дарҳол пастга уриш билан ҳосил бўлади.

Безак белгиси — бир урилган зарбга, пардани босувчи бармоқлар ёрдами билан пастки пардадаги товуш юқоридаги пардага чиқиб тушади ва

усулини беради

Юқоридаги безак белгисининг аксинчаси бунда

усулини беради.

Музика назариясидаги мавжуд белгилардан қуйидаги маънода фойдаланилади:

♣ Тириллатиш зарби ўрнида ишлатилади.

♣ Арпеджио — „Терма зарб“ белгиси ўрнида ишлатилди.

Ноталарнинг бундай шаклда ёзилиши „Тановар“ зарби ўрнида ишлатилди.

НОТА НИМА

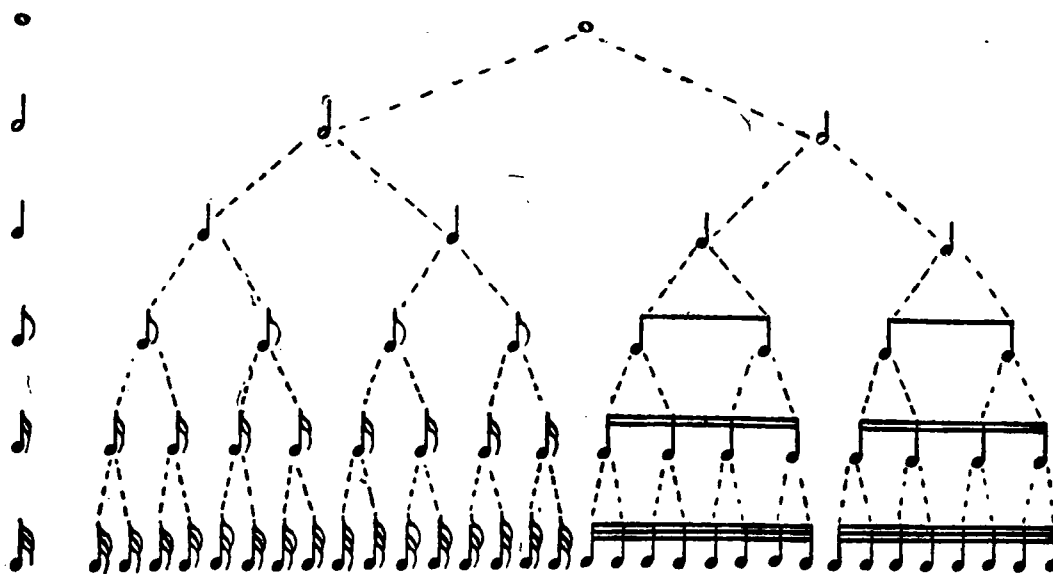
Маълумки, оғиздан чиққан ҳар бир сўз ҳарфлар ёрдамида ёзилади, бу ҳарфлар сўзларни ёзиш учун шартли белги ҳисобланади. Нота эса музика асбобларидан чиққан товушларни ёзиш учун қабул қилинган белгидир.

Нота белгилари кўринишда оқ, қора, таёқчали ва бетаёқча бўлади. Ноталар ҳар хил турда ёзилиши билан бирга, уларнинг ҳар би-

ри узун-қисқалик ўрнини тутати ва бутун, ярим, чорак (тўртдан бири), нимчорак (саккизлик), ўн олтилик, ўттиз иккилик номларини олади.

Бир бутун нота товушларнинг энг узун белгиси қилиб олинади. Энг қисқа нотани яратиш учун бир бутун нотани тенг иккига бўлиш ва ундан чиққанларни ҳам тенг иккига бўлиб бориш керак бўлади.

УЗУН ТОВУШЛАРНИНГ БУЛИНИШИ

Ноталарнинг саналиш йўли

○ = бир, икки, уч, тўрт
 ♩ = бир, икки
 ♪ = бир

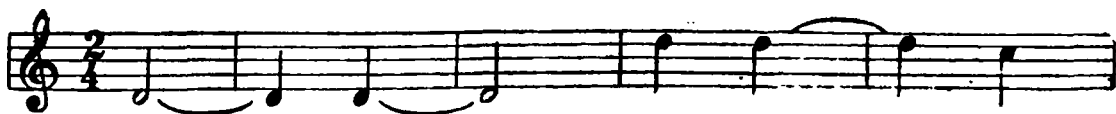
♩ - бир
 ♩ - ♩ = бир
 ♩ - ♩ = бир

ЛИГА

Лига итальянча сўз бўлиб, бирлаштириш демакдир. Товушларнинг кўпроқ чўзилиши керак бўлса, бир, икки ёки ундан кўпроқ ноталарнинг

ёй шакли билан шу бир нотадаги ноталарнинг тагидан ёки устидан бирлаштириш кифоядир.

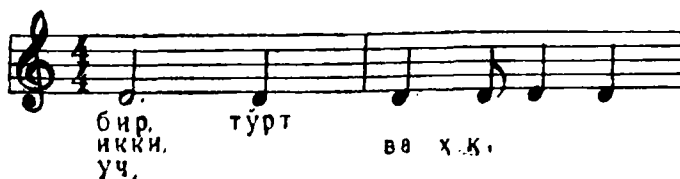
Масалан:

НОТА ЁЗИШДА НУҚТАНИНГ АҲАМИЯТИ

Ҳар қандай узунликдаги нотанинг ўнг ёнига қўйилган нуқта ўша нотанинг ярми қадар чўзилиш миқдорини орттиради.

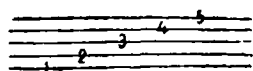
Масалан:

НОТА ЙЎЛИ

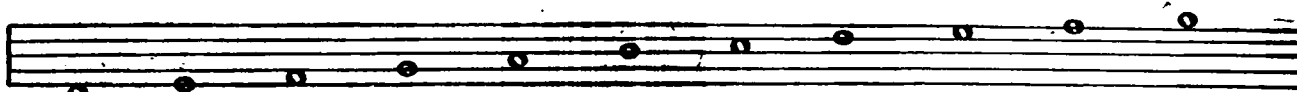
Нота йўли — бешта ёндош чизиқ бўлиб, ноталар шу чизиқлар ёрдамида ёзилади.

Нота чизиқлари тартиб билан пастдан юқорига қараб саналади.

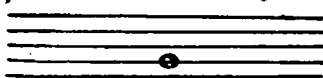

Дуторнинг пардаларини босиб чалган вақтимизда баланд ва паст музика товушлари эшитилади. Шу баланд-паст музика товушларини нота чизиқлари ёрдамида ёзилади. Нота чизигидаги нота қанча юқори ёзилган бўлса, музика товушлари шунча баланд эшитилади.

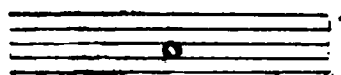
Масалан, иккинчи чизиқдаги нота биринчи чизиқдаги нотага қараганда баланд, иккинчи чизиқдаги нота эса учинчи чизиқда ёзилган нотага қараганда паст товуш беради. Ноталар тартиб билан нота чизигининг ўзида ва орасида ўрнашган бўлади.

Иккинчи чизиқнинг ўзида

Иккинчи чизиқ билан учинчи чизиқ орасида

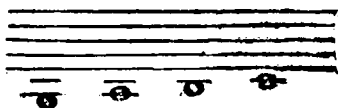

ҚУШИМЧА ЧИЗИҚЛАР

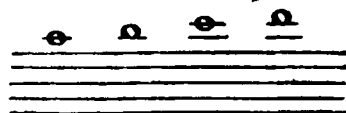
Бешта асосий нота чизигидан ташқари, паст ва жуда баланд музика товушларини ёзиш учун яна қисқа-қисқа қўшимча нота чизиқлари ишлатилади ҳамда пастки ва юқориги қўшимча чизиқлар деб ном берилади.

Асосий нота чизиқлари остидаги қўшимча чизиқлар юқоридан пастга қараб, юқориги қўшимча чизиқлар эса пастдан юқорига қараб саналади.

пастки қўшимча чизиқлар

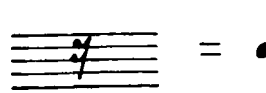
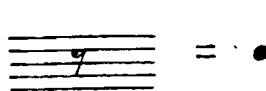
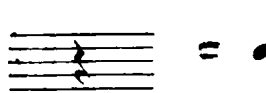
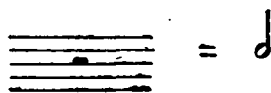
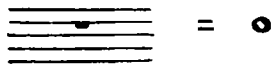

юқориги қўшимча чизиқлар

ПАУЗАЛАР

Музика асаридаги тиниш белгиси пауза дейилади. Паузаларнинг узун-қисқалиги ноталар сингари ўлчанади. Паузалар ҳам, ноталар сингари, тенг иккига бўлиниб, бутун пауза, ярим пауза, чорак, нимчорак, ўн олтилик, ўттиз иккилик деб аталади.

Бутун ва ярим паузаларнинг қайси чизиқ-да ёзилишига аҳамият бериш керак. Чунки бу паузалар маълум жойларда, яъни бутун пауза тўртинчи чизиқнинг тагига осилиб туради,

ярим пауза учинчи чизиқнинг устида туради, қолган паузалар эса эркин ҳолда ёзилади.

Юқорида кўрсатилганидек, нуқта паузага ҳам таъсир қилади.

Масалан:

МУЗИКА ТОВУШЛАРИНИНГ АСОСИЙ НОМЛАРИ

Музыка товушларига еттига асосий ном берилади:

До Ре Ми Фа Соль Ля Си

Бу товушлар товуш қатори давомида изчил суратда такрорланиб боради.

Ҳар бир ўрганувчи бу номларни тартиб билан тўғри ва тескари ўқишга ўрганиши ва ёд олиши зарур.

СОЛЬ КАЛИТИ [скрипка калити]

Товушни аниқлаш учун нота йўлининг бошланишига алоҳида белги — калит белгиси қўйилади. Дутор учун ноталар *соль* калитида ёзилади. Бу калитнинг қайрилган учи иккинчи чизиқни ўз ичига олиб туради ва унга *соль* товуши ёзилиши кераклигини кўрсатади.

Соль калити (скрипка калити) нинг биринчи учи нотанинг биринчи чизиғи тагидан бошлаб бешинчи чизиқ устидан айланиб, ҳамма чизиқни ўз ичига олади, калитнинг иккинчи учи иккинчи чизиқни ўраб олгани учун шу чизиқнинг ўзида ёзилган нота *соль* товуши деб айтилади, мана шу *соль* товушига қараб бошқа товуш қаторлари тартиб билан номлаб борилади:

Масалан: *соль* калити

ОКТАВА

Октава — латинча сўз бўлиб, саккизинчи демакдир. Товуш қаторларини тартиб билан номлаб боришда баъзи бир товушларнинг бир-бирига ўхшашлиги кўринади, бун-

дай товушлар, яъни биринчи *До* дан (*до, ре, ми, фа, соль, ля, си, до*) иккинчи *До* гача бўлган оралиқ *октава* дейилади:

Соль калитида ёзилган бу товушларнинг пастки биринчи қўшимча чизиқнинг ўзида ёзилган до товушидан учинчи нота чизиғида

ёзилган си товушигача бўлган товушлар би-
ринчи октава товушлари дейилади.

Соль калитида ёзилган товушларнинг учинчи ва тўртинчи чизиқлар орасидаги до товушидан юқорида — биринчи қўшимча

чизиқ устида ёзилган си товушигача бўлган товушлар иккинчи октава товушлари дейилади.

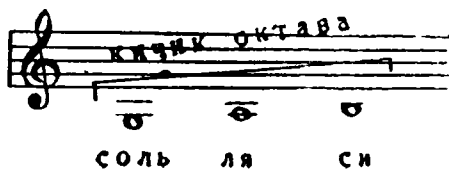
Соль калитида ёзилган товушларнинг юқоридаги иккинчи қўшимча чизиқда ёзилган до товушидан юқоридаги бешинчи қўшимча чизиқ

да ёзилган си товушигача бўлган товушлар учинчи октава товушлари дейилади.

Пастки биринчи қўшимча чизиқда ёзилган товушдан олдин келадиган паст товушлар

(соль, ля, си) кичик октава товушлари дейилади.

ТОН ВА ЯРИМ ТОНЛИКЛАР

Ҳар қандай хроматик бўлинган музика асбобининг пардаларидан биронтасини қўлнинг биринчи бармоғи билан босиб, яна ёнидаги пардани иккинчи бармоқ билан босилса, бу ҳолда ҳар иккала парданинг оралиғи

ярим тон деб аталади. Агар иккинчи босилган пардани қўйиб юбориб, биринчи бармоқни босиб, орада бир парда ташлаб, сўнг учинчи бармоқ босилса, ана шу иккала парданинг оралиғи бир тон дейилади.

ИНТЕРВАЛЛАР

Интервал — ўзбек тилида оралиқ демакдир.

Музыкадаги ҳамма товушлар бир-бирлари билан маълум бир масофадаги оралиққа эгадир.

Номлари бир хил ва ҳар хил икки товуш оралиғи интервал дейилади.

Музыка асарларида интерваллар бирин-кетин келиши ёки икки товуш бир вақтда қўшилиб келиши мумкин.

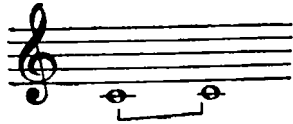
Интервалнинг мелодик шакли

Интервалнинг гармоник шакли

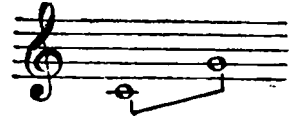
ИНТЕРВАЛЛАРНИНГ НОМЛАРИ

Интерваллар қуйидаги номларга эга бўлиб, бу номлар қисқартилиб рақамлар билан кўрсатилади:

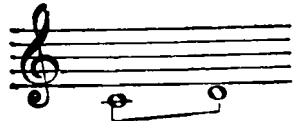
1. П р и м а:

5. К в и н т а:

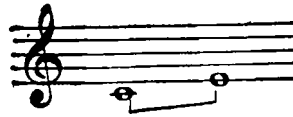
2. С е к у н д а:

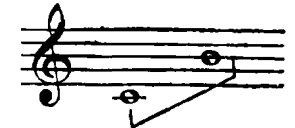
6. С е к с т а:

3. Т е р ц и я:

7. С е п т и м а:

4. К в а р т а:

8. О к т а в а:

ГАММА

Октава оралиғида бирин-кетин келган товуш қаторлари г а м м а дейилади.

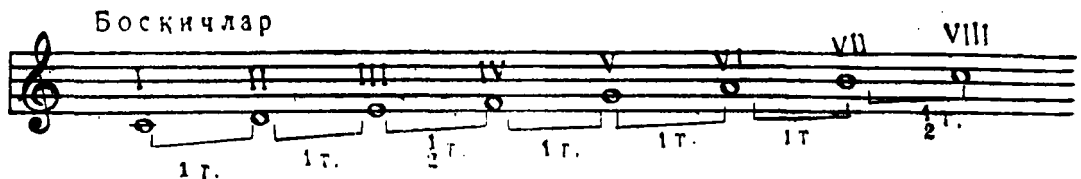
Гамма саккиз товушдан иборат бўлиб, унинг биринчи товуши ва шу товушнинг саккизинчи товушда қайтарилгани т о н и к а товуши деб аталади.

Гаммалар асосан икки турли бўлади:

1) мажор гаммалари, 2) минор гаммалари.

Мажор гаммалари қуйидагича тон ва ярим тонликлар асосида тузилади ва бошқичлар л а т и н рақамлари билан кўрсатилади.

До мажор гаммаси:

Минор гаммалари мажор гаммаларининг VI босқичидан ҳосил бўлади. Масалан, До мажор гаммасининг VI босқичи биринчи ля товушидан то иккинчи ля товушигача бўлган товуш қаторлари — *минор гаммасидир*. Бу

эса До мажорнинг ёндош (параллел) миноридир.

Минор гаммалари қуйидагича тон ва ярим тонликлар асосида тузилади.

ля минор гаммаси:

Босқичлар

Мажор ва минор гаммалари ҳамма вақт ҳар қандай товушдан юқорида кўрсатилган

тон ва ярим тонлик жадваллари асосида тузилиши шарт.

Соль мажор:

Босқичлар

ми минор:

Босқичлар

ДИЕЗ БЕЛГИСИ

Ҳар қандай нотанинг чап ёнига қўйилган # белгиси ўша нотани ярим парда кўтарарди.

Масалан: юқорида кўрсатилган *соль* мажор гаммасининг *фа* нотаси ёнига қўйилган

диез белгиси музика асбобларида шу *фа* нотаси юқори томонга бармоқни ярим парда суриб босилади. Бу эса *фа* товуш эмас, балки *фа-диез* товушидир.

БЕМОЛЬ БЕЛГИСИ

Бемоль белгиси *диез* белгисининг аксинчасидир.

Ҳар қандай нотанинг чап ёнига қўйилган b белгиси ўша нотани ярим парда ҷастга туширади.

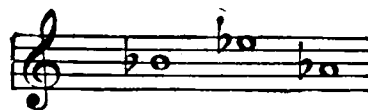
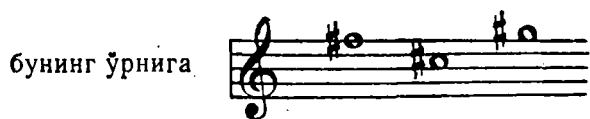
Масалан: мажор гаммасининг жадвали асосида *фа* товушидан мажор гаммаси тузилса, тўртинчи босқич *си* товушига албатта *бемоль* белгисини қўйиш керак бўлади. Бу ҳолда *си* товуши *си-бемоль* товушига тушади.

Фа мажор:

Диез ва *бемоль* белгилари одатда музика асарларининг қайси тонликда ёки қайси гаммада ижро этилишини аниқлаб, *диез* ва *бе-*

моль белгиларини ҳар бир нотанинг олдига ёзиб бормасдан, нота чизигининг бошида калитдан кейин қўйилади, холос.

Масалан:

Бу ҳолда музика асарининг қай ерида *фа*, *до*, *соль* товушлари учратилса, ҳаммаси деярли ярим парда юқори ижро этилади.

Бу ҳолда *диез*нинг аксинчаси бўлиб, *си*, *ми*, *ля* товушлари ярим парда пасайтирилади.

Баъзи музика асарларида калит олди белгиларидан ташқари, бошқа белгилар учрайди.

У ҳолда бу белгилар ҳар бир нотанинг олдига қўйилади.

Масалан:

«Омон ёр» куйи.

БЕКАР БЕЛГИСИ

Товушларни ярим парда кўтарувчи белги ва ярим парда пастга туширувчи белгиларни бекор қилиб, асли товушларни ўз ўрнида қол-

дирувчи \natural белгиси, *бекор* белгиси деб аталади.

Бу куйда калит олдига *фа-диез* ва *до-диез*лар қўйилган. Куйнинг иккинчи йўлидаёқ *до* товуши ёнига қўйилган бекар белгисини кўра-миз, бу ҳолда *до* товуши ўз аслича ижро этилади.

ТОНАЛЛИК

Нота чизигининг олдига қалитдан кейин қўйилган *диез* ёки *бемол*нинг қайси гаммага тааллуқли эканлигини аниқлаш *тоналлик* деб аталади.

Куйларнинг қайси тоналликда эканлигини аниқламоқ учун икки томонлама қараш керак. Биринчидан, калит олдидаги белгиларга қаралса, иккинчидан, куй қайси товушдан бошланиб, қайси товушда тамом бўлганлигига қараш керак. Айниқса тамом қилувчи товуш тоналликни кўпроқ аниқлайди.

Демак, ҳар қандай ёзилган куйлар, калит олди белгиларига кўра, мажор ёки минор эканликлари куйни тамом қилувчи товушнинг номи билан номланади.

АКЦЕНТ

Айрим бир товушнинг бошқаларидан кўра кучлироқ бўлиши билан ажралиши акцент ёки урғу деб аталади.

Куйлар акцентлар бўйича тўдаларга ажралиб, тактлар ҳосил қилади. Акцент «>» белгиси билан кўрсатилади.

ТАКТ

Музыка асарларини куйлаб кўрилган чоқда маълум бир вақт орасида акцент ёки урғу билан берилган товушлар эшитилади. Бу акцентлар эса куйни то охирига қадар тўда-тўдаларга бўлиб боради.

Биринчи акцент товушидан иккинчи акцент товушигача бўлган оралиқ бир такт деб аталади, ёки нота чизиқлари устидан кесик чизиқ қўйилади. Бу чизиқларнинг такт чизиқлари ва ҳар икки такт чизиғи ораси бир такт деб аталади.

Масалан:

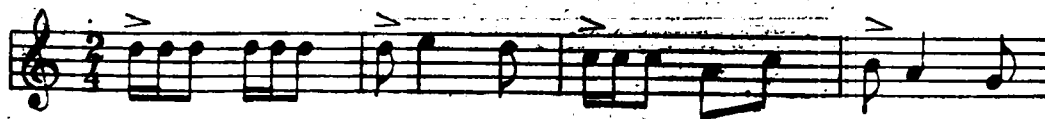
ОДДИЙ ВА МУРАККАБ ТАКТЛАР

Такт ичида учрайдиган акцент бирдан ортиқ бўлмаса, яъни такт бошидаги товуш акцент билан келиб, шу такт ичида бошқа акцент учрамаса, бу ҳол оддий такт деб

аталади. Агар бир такт ичида бирдан ортиқ акцент учраса, у ҳолда бу такт мураккаб такт дейилади.

Масалан:

оддий такт

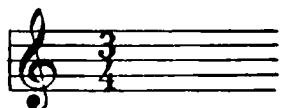
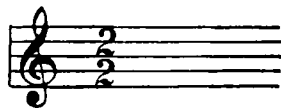
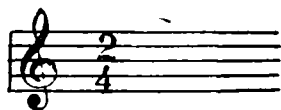
мураккаб такт

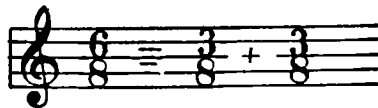
Мураккаб такт умуман икки ёки учта оддий тактдан тузилган бўлади. Шунга кўра мураккаб тактлар ичида акцентлар бирдан ортиқ

келади. Лекин такт олдидаги биринчи акцент кейин келадиган акцентдан кучлироқ бўлади.

Оддий тактлар ўлчови

Мураккаб тактлар ўлчови

ТАКТОЛДИ ТЎЛИҚСИЗ ТАКТ

Бир хил музика асарлари ёки қўшиқлар тактнинг бошидан эмас, балки тактнинг ярми-

дан ёки охириг чорагидан бошланади. Бундай тактлар тактолди тўлиқсиз такти деб аталади.

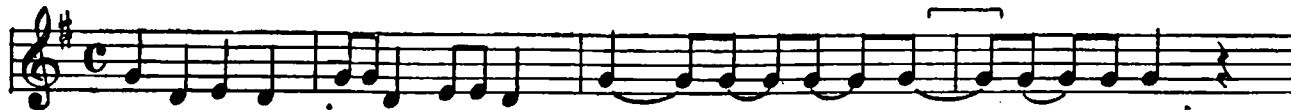

СИНКОПА

Тактлардаги акцентларнинг кучли ҳиссалардан кучсиз ҳиссаларга кўчиши синкопа деб аталади.

Синкопалар бир тактнинг сўнги

Масалан:

Синкопа тактдан тактга ўтмасдан, такт ичида ҳам кўп учрайди. Бу ҳолда тактдаги

кучсиз ҳиссалар кучлироқ ҳиссаларга қўшилган бўлади.

Масалан:

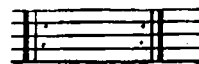
ҚАЙТАРИШ БЕЛГИЛАРИ

Реприза. Реприза — французча сўз бўлиб, қайтариқ демакдир.

Музыка асарлари орасида бир хил жумлани ёки бўлакчаларни икки мартадан ёзиб тур-

масдан, балки бир марта ёзиб, ҳар икки то-

монга реприза йилади.

белгиси қў-

Масалан:

Сегно. Баъзи музыка асарларида ва кўпроқ ашулаларни бошдан-оёқ ижро этилгандан кейин, яна бошдан-оёқ қайтариш лозим бўлганда, шу асарнинг бошига ва охирига

✕ белгисини қўйиш керак бўлади.

Бундан ташқари, бир хил куйларда бир катта бўлакни ёки бир асарнинг ярмини қайтаришда ҳам сегно белгиси ишлатилади.

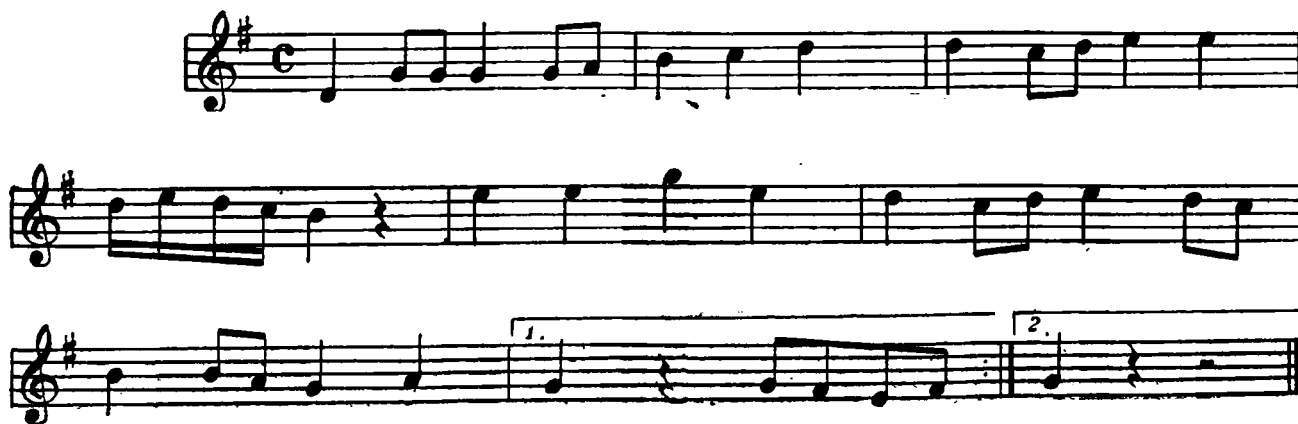
ВОЛЬТА

Вольта баъзи бир музыка асарларининг орасида ва кўпроқ охирида учрайди.

Вольта репризанинг иккинчи қайтарилишини бошқа шаклда ёзилган кейинги тактга олиб ўтади. Шунга кўра вольта I ва II вольталар бўлиб келади. Биринчи вольтани биринчи келиш деб, иккинчи вольтани эса иккинчи келиш, деб аташ ҳам мумкин.

Қашқарча

Ўзбек халқ куйи

МУЗИКА АСАРЛАРИДАГИ ДИНАМИК БЕЛГИЛАР

Динамик белгилар музика асарлари ижро этилаётган вақтда қайси бўлимни секин ва қайси бўлимни қаттиқ ижро этиш учун қўйилади.

Динамик белгилар жадвали

Ёзилиши	Қисқартирилган номи	Ўқилиши	Маъноси
mezzo piano piano pianissimo mezzo forte forte fortissimo crescendo diminuendo sforzando	<i>mp</i> <i>p</i> <i>pp</i> <i>mf</i> <i>f</i> <i>ff</i> < > <i>sf</i>	меццо-пиано пиано пианиссимо меццо-фёрте фёрте фортиссимо крешчендо диминуэндо сфорцандо	Ўртача секин секин жуда секин Ўртача қаттиқ қаттиқ жуда қаттиқ қаттиқлаштириб секинлаштириб айрим товушни бирдан қаттиқ чалиш

ФОРШЛАГ

Форшлаг немисча сўз бўлиб, босим олдидан деган маънони билдиради. Форшлаг ўзбек куйларида кўп учрайди. Форшлаг белгиси кичкина нотача билан кўрсатилиб, бир

пардадан иккинчи пардага тез кўчишни аниқлайди.

Форшлаглар такт ичидаги саноққа кирмайди. (Илгари созандалар форшлагни қочирим деб юритар эдилар.)

Масалан:

ДУТОР УЧУН ИШЛАТИЛАДИГАН ЯНГИ БЕЛГИЛАР

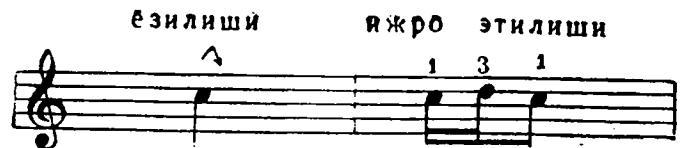
БЕЗАК БЕЛГИСИ

Безак белгилари музикада, айниқса дуторда нола ўрнида ишлатилади. Безак белгиси асосан

икки хил бўлади. У ҳам бўлса „^“ ва „v“ Бу белгилар ноталарнинг устига қўйилади. Безак белгиси қўйилган ноталар дуторда бир зарб билан уч товуш ижро этилади.

^ Бу белги қўйилган нота ижро этилганда биринчи до нотасига зарб урилиб, ре ва кейинги до товушларига зарб урилмай, бармоқ босиб чиқилади, холос.

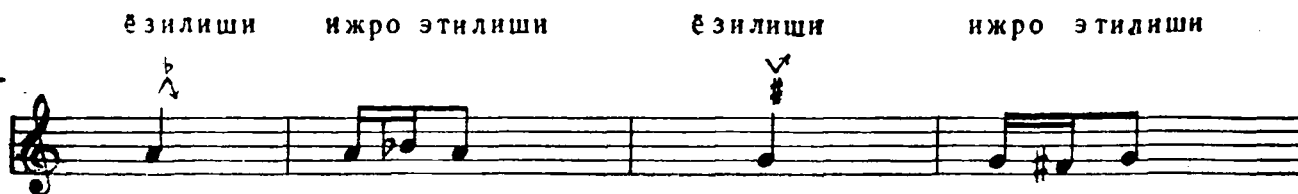
v Бу қўйилган белгида эса ижро этилиши биринчи соль товушини 3- бармоқ билан олиб зарб урилиши биланоқ 1- бармоқ фа товушига тушиб, 3- бармоқ яна дарҳол соль товушига чиқиши лозим.

Агар безакларнинг ёрдамчи товушларини ярим тон кўтариш ёки тушириш керак бўлса,

безак белгиларининг устига ва тагига тегишли хроматик белги қўйилади.

Масалан:

Дуторда куйларни чиройли ва чертиб чалиш учун муайян белгиларни қўйиш лозим бўлади.

♯ зарбни чертиб тушиш белгиси.

▼ — товуш ўрнига ўрта бармоқ билан дугтор қопқоғига бўм уриш белгиси.

Бу ҳар иккала белги кўпроқ ўйин куйларида ишлатилади.

Масалан:

Чертиш зарбини ҳеч қандай товушсиз пауза ўрнида ишлатиш мумкин.

Масалан:

“⁺” — бир зарбда икки товуш олиш белгиси. Бу белги *нола* белгиси деб аталади. Нола белгиси билан чегараланган товушнинг

ҳар бири икки товуш бериши лозим. “⁺” белгиси қўйилган биринчи товушга урилган зарб

бир саноғи, билан ҳисобланса, иккинчиси зарб урилмай 2- ёки 3- бармоқ билан *и* — саноғи ҳисобига товуш бир парда юқорига босилиши керак.

“⁺” белгиси эса товушнинг иккинчи (зарб урилмайдиган) ҳиссасини юқоридан, яъни 2- ёки 3- бармоқдан 1- бармоққа туширади.

Масалан:

ёзилиши:

ижро этилиши:

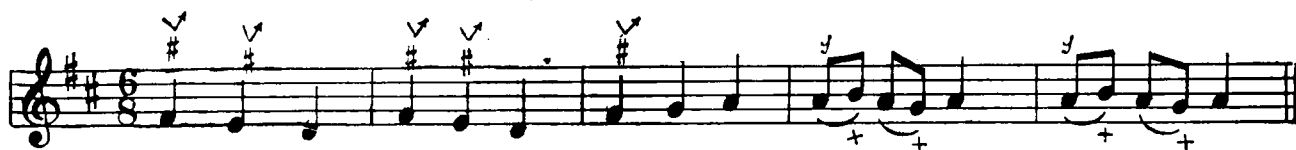
Агар нола товушлари *диез* ёки *бемоль* товушларига чиқиб-тушса, у ҳолда иккинчи нола товуши ёнига тегишли альтерация белгиси қўйилади.

Худди шундай ижро этишларга чертиш қўши-

лиши ҳам мумкин. Лекин фақат товушнинг юқорига чиқиш зарбидагина чертилади ва “⁺”

белгиси билан кўрсатилади. Бу белги чертма-нола деб аталади.

Ёзилиши:

Ижро этилиши:

“ — бир зарбда босилган бармоқ шу пардада икки марта кўтарилиб-тушиб, сўнг шу товушни пастки пардага очиб юбориш белгиси. Бу белги қўш нола деб аталади.

Масалан:

ёзилиши:

ижро этилиши:

Азим даръё

Соз

ДУТОРНИНГ СОЗЛАРИ

Дуторнинг сози асосан икки хил бўлади. Бу созларнинг номлари халқ орасида **м у н о ж о т** сози ва **д и л х и р о ж** сози деб аталарди. Нота усулида эса муножот сози **кв ин т а**, дилхирож сози **к в а р т а** сози деб юритилади. Бу икки хил создан ташқари, яна икки хил дутор сози бор, лекин бу созларни илгари уста дуторчилар якка дуторда «Наво»га ўхшаш куйларни ижро этганларида ишлатар

эдилар. У ҳам бўлса биринчиси октава, яъни биринчи торга қараганда иккинчи тор бир октава пастга созланади, иккинчиси унисонга, яъни ҳар иккаласи бир товушга созланади. Бу соз илгари **қ ў ш т о р ё к и н а в о** созлари деб аталарди.

Биз ҳозирча юқорида кўрсатилган квинта ва кварта созларини ишлатамиз,

Тенор дуторида кварта ва квинта созларининг қандай товушларга созланиши

Кварта созининг биринчи товуши (биринчи торнинг очиғи) *Ре* биринчи октава бўлса, иккинчи товуш (иккинчи торнинг очиғи) кичик октаванинг *ля* сидир.

Кварта созидан квинта созига кўчиш учун

иккинчи ипни бир тон пастга, яъни *соль* га тушириш керак.

Квинта созидан кварта созига кўчиш учун иккинчи торни бир тон кўтариб *ля* товушига созланади, биринчи тор *ре* ҳар иккала созда ўз ўрнида қолади.

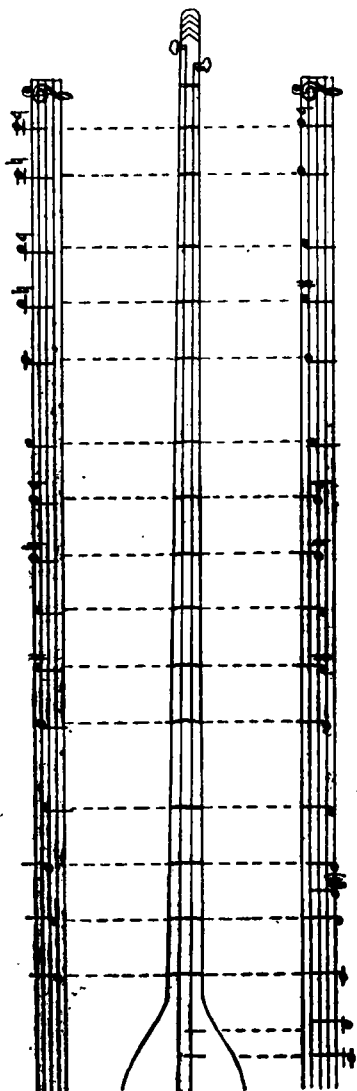
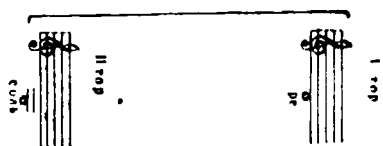

Халқ дуторининг пардалари ва уларнинг номлари

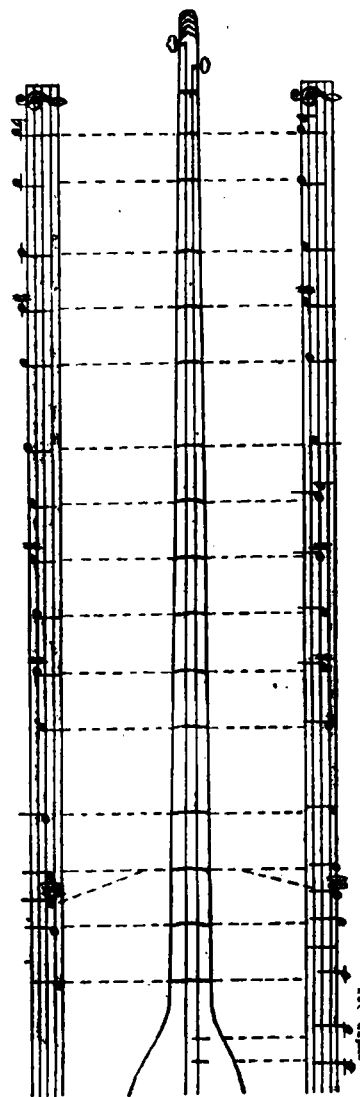
Ҳар иккала созда

Расмий дуторнинг кварта ва квинта созларида (ва ҳ. к.)

Квинта сози

Кварта сози

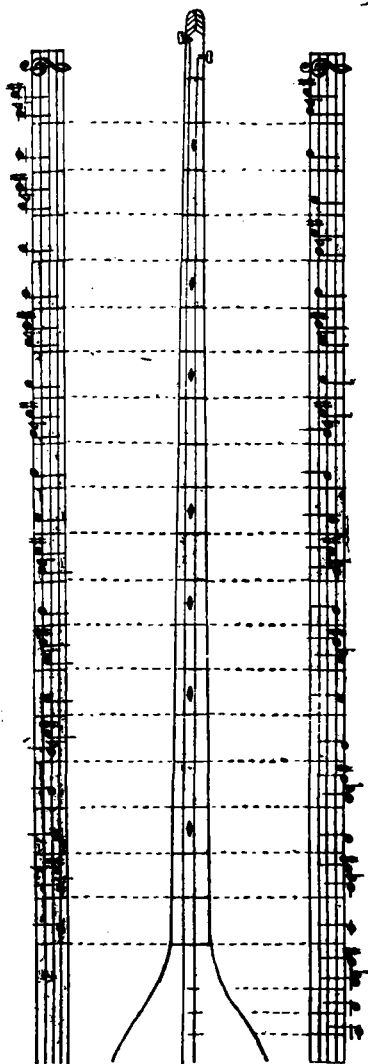
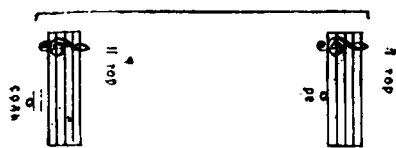

Дутор пардаларини бундай бўлишда ора-лариди яна бир қанча пардаларнинг қолгани

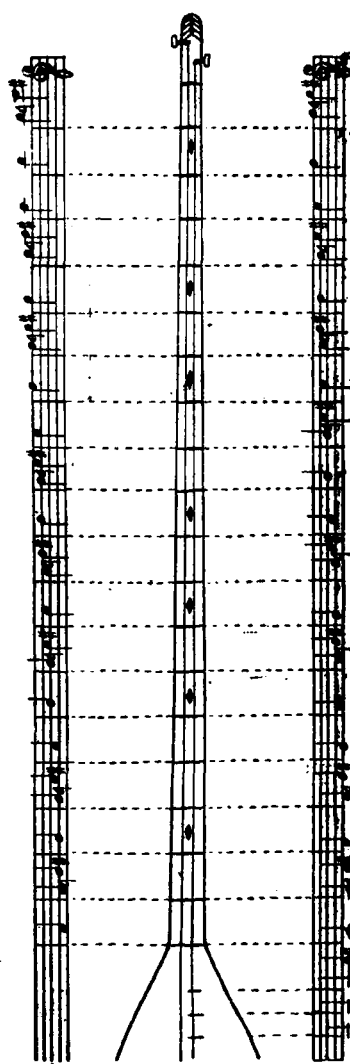
кўринади. Мана шу қолган пардалар *диез* ва *бемол* лардир.

Ҳар иккала созда дутор пардаларининг хроматик бўлинишига қараб номланиши

Квинта сози

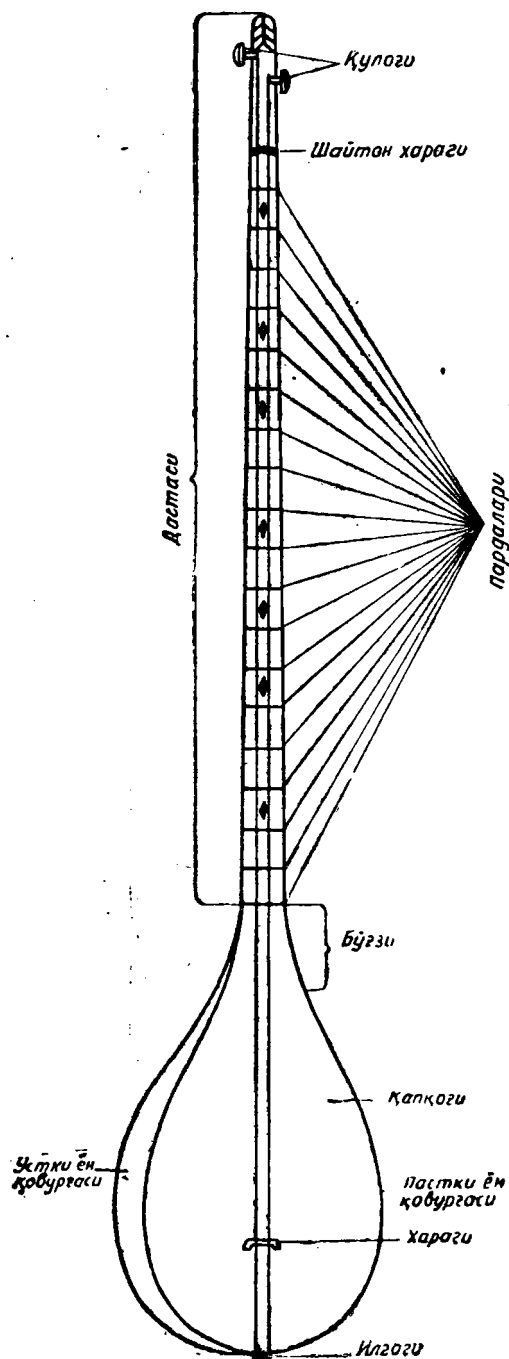
Кварта сози

Э с л а т м а. Асосий еттита товуш қатори орасида ми билан фа нинг оралиғи ва си билан до нинг оралиғи одатда ярим тон (ярим парда) бўлади. Қолган то-

вушларнинг оралиғида эса пастки нотанинг диези ёки юқориги нотанинг бемолидир.

ДУТОРНИНГ ҚИСМЛАРИ

ДУТОРНИ ЧАЛИШ ОЛДИДАН ҚАНДАЙ УШЛАШ КЕРАК

Дуторни ушлаган вақтда пастки ён қовурғасини ўнг оёқ сонининг устига қўйиб, устки ён қовурғасини ўнг қўлнинг тирсагига яқин биллак билан қаттиқроқ ушлаш керак. Шунда дуторнинг қопқоғи юқори томонга озгина ёнбошлаши ва дутор дастасининг учи чап елка билан баравар бўлиши шарт.

Дуторнинг дастаси биринчи бармоқнинг катта бўғини билан ўрта бўғини орасида туриши ва бармоқларнинг ҳамма бўғинлари букилган ҳолда пардалар устига келиши керак. Парда босилганда бармоқларнинг дўнгчалари билан бир миллиметр пастга томон босиш керак.

ЧАП ҚҰЛ БАРМОҚЛАРИНИНГ МУЗИКАВИЙ БҮЛИНИШИ

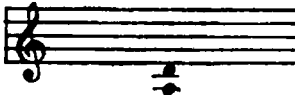

Чап қўл бармоқлари қайси пардани қайси бармоқ билан босиши кераклиги ноталар усти-

да рақамлар билан кўрсатилади. Иккинчи торни эса кўпроқ бош бармоқ билан босилади.

Сарбозча

Соз

Ўзбек халқ куйи

УНГ ҚҰЛНИНГ ХУСУСИЯТИ ВА ЗАРБ БЕЛГИЛАРИ

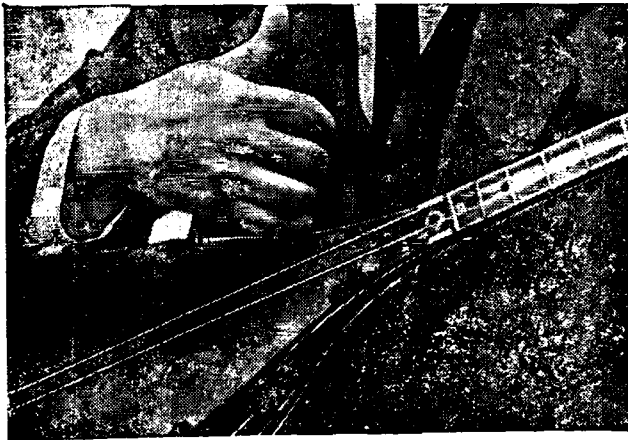
Чап қўлнинг вазифаси кўп музика асбобларида, яъни дутор, танбур, рубоб ва ғижжакда парда босиш умуман бир хилдир. Унғ қўлнинг хусусияти эса мана шу асбобларнинг ҳар бирида ҳар хилдир.

Дутор чалишда зарб жуда катта аҳамиятга эга. Дуторни яхши билиш учун зарб турларини пухта ўрганиш лозим.

Дутор машқлари турли-туман ва ҳар хил ритмда бўлишига қараб турли зарблар билан ижро этиш керак бўлади.

Зарбни урганда дутордан чиройли ва ёқимли товуш чиқариш учун панжаларни жуда бўш ташлаш ва зарбни энг юқориги авж пардага яқин, яъни дуторнинг бўғзи ўртасида уриш керак.

Зарблар умуман беш хил бўлади. Булардан иккитасини катта зарб деб, иккитасини кичик зарб деб, бешинчисини эса та новар зарби деб атаймиз.

1-з а р б ю қоридан пастга бош бармоқдан ташқари, қолган тўрт бармоқ, яъни панжа билан урилади. Бу зарб П (панжа) белгиси билан кўрсатилади.

2-з а р б пастдан юқорига бош бармоқ билан урилади. Зарбнинг кучли бўлиши учун бош бармоқни тагидан кўрсаткич ва ўрта бармоқлар итариб чиқаради. Бу зарб Б (бош) бармоқ белгиси билан кўрсатилади.

Қуйидаги ноталар катта зарб билан пастга урилади:

Катта зарбни юқорига урганда товушларнинг фақат «и» қисмига урилади.

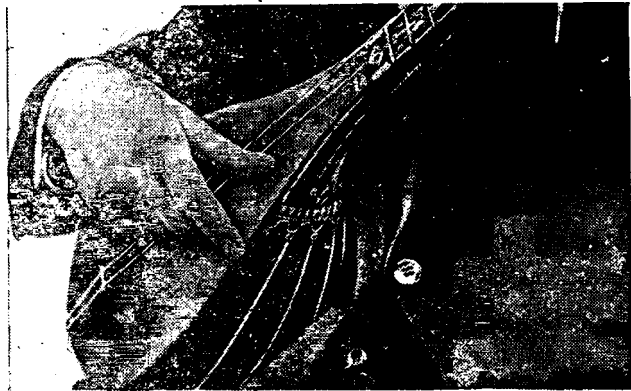
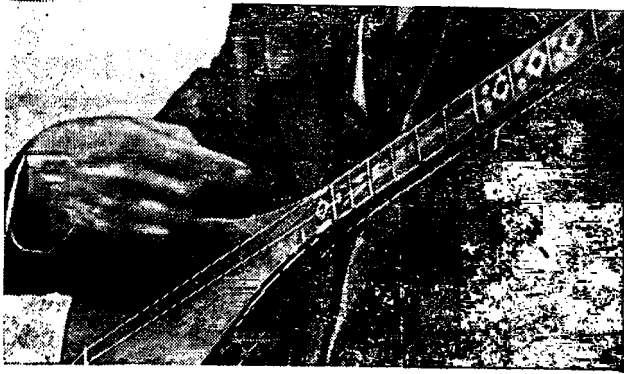
Масалан:

. Агар куйларда ўн олтилик товушлар аралаш келса, бу ҳолда биринчи ўн олтилик паст-

га, иккинчиси юқорига, и қисми эса пастга урилади.

3-зарб фақат кўрсаткич бармоқ билан куйлар секин товуш берадиган пайтларда, бир нотани майдалаб тириллатиб чалиш ва баъзи товушларни секин уришда ишлатилади. Бу зарб к (кўрсаткич бармоқ) ҳарфи белгиси билан кўрсатилади. Бу зарбда $\overset{\text{к}}{\text{V}}$ пастга ва $\overset{\text{к}}{\text{A}}$ юқорига уриш белгилари ишлатилади.

Кўрсаткич бармоқ зарби учун товушлар турли шаклда ёзилиши мумкин, чунки бу зарб кўрсатилганда куйнинг ўша жойи секин ва ёқимли ижро этилади.

Бундан ташқари, баъзи бир куйларда чорак ва ярим ноталарни майдалаб, яъни кўрсаткич бармоқ билан тириллатиб ижро этиш пайтларида ўша нотани нимчорак даражасига олинса, шу но-

4-зарб бош бармоқ билан кўрсаткич бармоқни кетма-кет пастга ва юқорига тез уриш орқасида тез тириллатиш пайдо бўлади. Бу зарб *tr...* (трель) белгиси билан кўрсатилади.

та тагида битта чизиқ, ўн олтилик даражасига олинса, иккита чизиқ, ўттиз иккилик даражасига олинса, учта чизиқ бўлади.

Тириллатиш зарбида эса товушлар устига *tr* белгиси қўйилади. Чорак нотада қўл бир марта пастга тушиб чиққанда тўрт товуш теб-

раниши ҳосил бўлади. Қай бир куйларда саккизлик нотада ҳам қўл бир марта пастга тушиб чиққанда тўрт товуш уриб ўтиши мумкин.

Бинафша

Халқ куйи

ТАНОВАР ЗАРБИ

Тановар зарби дуторда жуда кўп куйларда ишлатилади. Дуторчи бўлишни истаган ҳар бир киши бу зарбни албатта ўрганиши керак. Лекин тановар зарби устида ҳамма зарблардан кўра кўпроқ ишлашга тўғри келади.

Тановар зарби, асосан, кўрсаткич ва бош бармоқларнинг иштирокида урилади.

Тановар зарбини ўрганиш учун кўрсаткич ва бош бармоқлар мумкин қадар бўш ҳолатда, қолган бармоқлар эса озгина букилган ҳолатда бўлиши шарт.

Зарб юқоридан пастга урила бошлаганда, олдин кўрсаткич бармоқ бўш ҳолатда торни уриб тушади, унинг кетидан бош бармоқ бўш ҳолатда дутор бўғзининг қиррасига (зийига) тиралиб, сўнг судралиб тушиб, торни уриб тушади.

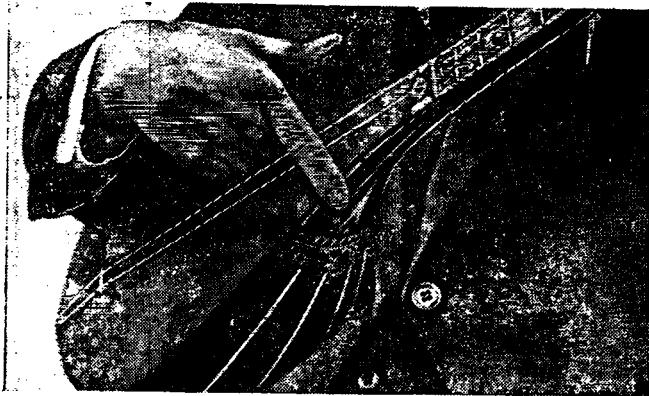
Қуйидаги расмга қаранг.

Бу зарб **к б** белгиси билан кўрсатилади.

Зарб пастдан юқорига урилаётган пайтда олдин бош бармоқ бўш ҳолатда юқорига торни уриб чиқади, кўрсаткич бармоқ эса бўш ҳолатда дутор бўғзининг пастки қиррасига келиб тегади ва судралиб чиқиб, сўнг торни уради.

Қуйидаги расмга қаранг.

Бу зарб **б к** белгиси билан кўрсатилади.

ТАНОВАР ЗАРБИГА НОТАЛАРНИНГ ЁЗИЛИШИ

Тановар зарби чорак нота таёқчасига икки кичкина кесик чизикча қўшиш билан кўрсати-

лади, бу ҳолда кўрсаткич бармоқ бош бармоқ (бир пардада) кетма-кет пастга ва юқорига уриб тўрт товуш ҳосил қилади.

Нимчорак нота таёқчасига бир чизик қўшиш

билан кўрсатилади Бу ҳол ўлчовнинг бир қисмида келса, кўрсаткич бармоқ ва бош бармоқ кетма-кет пастга уриб тушади. Агар ўлчовнинг и қисмида келса, бош бармоқ ва кўрсаткич бармоқ билан юқорига уриб чиқиб, икки товуш ҳосил қилади.

Тўртта ўн олтилик турли пардаларда келиб қолса, таёқчаларни бирлаштирган ўн олтилик қўш чизик устидан кесик чизик қўйилади

ва бу ҳолда олдинги икки ўн олтиликни пастга ва кейинги икки ўн олтиликни (расмдаги қоидага мувофиқ) юқорига уриб чиқилади.

Тановар зарбида ўн олтилик ноталар турли пардаларга жойлашган бўлса, бундай пайтларда ўрганувчига аниқроқ бўлсин учун ноталар устида **к** (кўрсаткич), **б** (бош бармоқ) белгилари билан кўрсатилади.

ҚҰШ ЗАРБ

Форшлаглар (қочиримлар) куйларда турлича учрайди.

Масалани:

ва ҳ. қ.

Бу форшлаг белгиларидан учинчисининг дуторда ўзига хос зарби бор.

Ўзбек қўш зарби куй безашда катта аҳамиятга эга

Қўш зарб бир пардада қўшалок ёқимли товуш беради, бу товушларни қуйидаги белги билан ифодалаймиз:

Қўш зарбда панжа бармоқлари йирилган ҳолда бўлиб, бош бармоқ билан кўрсаткич бармоқ бирлашган ҳолда қисқа масофада торни юқорига уриб ўтиб, панжа зарби дарҳол пастга уради:

ТЕРМА ЗАРБ

Терма зарб асосан П (панжа) зарбининг ўзидир. Терма зарбда фақат панжанинг тўрт бармоқ оралари бир оз очилиб, торга зарб урилганда тўрт бармоқ терилиб тушади (терма зарб фақат пастга урилади).

Терма зарбни } белгиси билан ифодалаймиз. Терма зарбни такт ичидаги терма зарбга тааллуқли нота олдида шу белгини қўйиш билан ажратамиз. Бу зарб ҳам куйларни безашда ўзига хос хусусиятга эга.

Мисол

ва ҳ. қ.

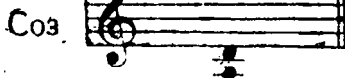
ДУТОР УЧУН КУЙЛАРНИ ОСОН ЁЗИШ ЙУЛИ

Дуторга куй ёзиш ва шу куйни ижро этишни осонлаштириш учун иккинчи торнинг очиқ товушини ёзмасдан, биринчи тор учун куйнинг

ўзини ёзиб, иккинчи торда учрайдиган очиқ товушдан ташқари, жўр бўлувчи товушлар куйнинг қаерида келаётганини қўшиб ёзиш кифоядир.

Масалан:

Демак, дуторга ёзилган куйлар орасида якка товуш (нота) учраса, иккинчи торни очиқ деб биламиз.

Гиря қозоқ

Халқ куйи

НОТА УСУЛИДА КУЙ ЎРГАНИШНИНГ ЭНГ ОСОН ЙЎЛИ

Ҳар бир музика асбобини ўрганишда диққатни кўпроқ нота санаш йўлига жалб этиш лозим.

Музикани биринчи марта ўрганувчи ҳар бир киши товушларнинг қанча чўзилиш миқдорини аниқлаб, уларни бир хил ритмда сақлашга одатланиши керак.

Бир хил ритмга одатланиш учун девор соати ва солдатлар юришини мисол қилиб олса бўлади.

Масалан: соат капгирининг бир боришини икки секунд билан ўлчаб, *бир* саноғи товуш билан айтилса, қайтиб келишини *и* саноғи билан саналса,

бу ҳол бир чорак

ёки икки нимчорак нотани

деб уриб ўтилган бўлади.

Ноталар орасида санашга қийинроқ бўлгани ўн олтилик ва нуқтали ноталардир. Бундай ноталарни энг осон санаш йўли — оғиздан чиқаётган санок товушларини, яъни *бир* ёки *и* ни бўлиб-бўлиб *би-ир и-и*; *ик-ки и-и* деб санашдир. Бу

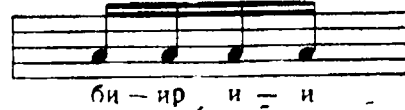
ЎН ОЛТИЛИК ТОВУШЛАРНИ БИРДАН ТЎРТГАЧА ҚАНДАЙ САНАШ КЕРАК

Бу ритмни аниқлаш учун девор соатига яқинроқ туриб, унинг чиқ-чиқ қилган товушига мослаб, икки қўл билан столга уриб машқ қилиш, шу санокни оғзаки айтиб, соатни эшитиб, қўл билан урилайётган ритмга мослаш керак.

ҳолда тўртта ўн олтилик нотаси

деб уриб ўтилади. Агар оғиздан товуш билан чиқаётган бу санокни аниқлаш лозим бўлса, оғзаки санаб туриб, шу ритмни қўл билан столга аста уриб, текшириб кўриш керак.

Тўртта ўн олтилик нотани санашни яхши ўрганиш натижасида нуқтали нотани санашни ҳам пухта ўрганиш мумкин. Масалан: бир нимчорак нотанинг ўнг томониغا бир нуқта қўйилган бўлса, бу учта ўн олтилик бирлашган демакдир. Ана шунга яна бир ўн олтилик қўшиб ёзилган бўлса.

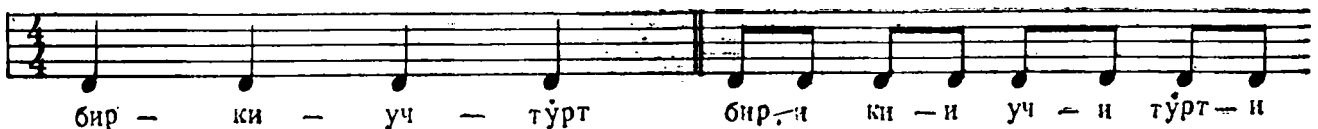

бундай ритмни юқорида кўрсатилган тўртта ўн олтилик саногининг *би-ир и* сини нуқтали нимчорак нотасига санаб, иккинчи *и* ни қўшилган ўн олтилик нотага саналади.

Масалан:

Бу ҳолда иккига бўлинган *и-и* қисмининг биринчи *и* сида урғу бўлмайди.

Бирдан тўртгача бўлган санок сўзларидаги *икки* сўзи икки бўғиндан иборат бўлганлиги сабабли ўн олтилик ноталарни санашга қулайдир. Лекин бу сўз чорак ва саккизталиқ ноталарни санаш учун ноқулайдир. Шунинг учун икки сўзини *ки* деб ишлатиш қулайроқ бўлади.

I ҚИСМ

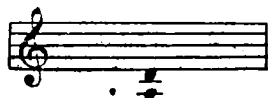
Музыка товушларининг асосан 7 та номи бор.
Дутарда дастлабки дарсларни ана шу асосий
товушлар устида олиб борамиз

1 - дарс

АСОСИЙ ПАРДАЛАР УСТИДА МАШҚ

P зарби билан пастга уриш.

С о з

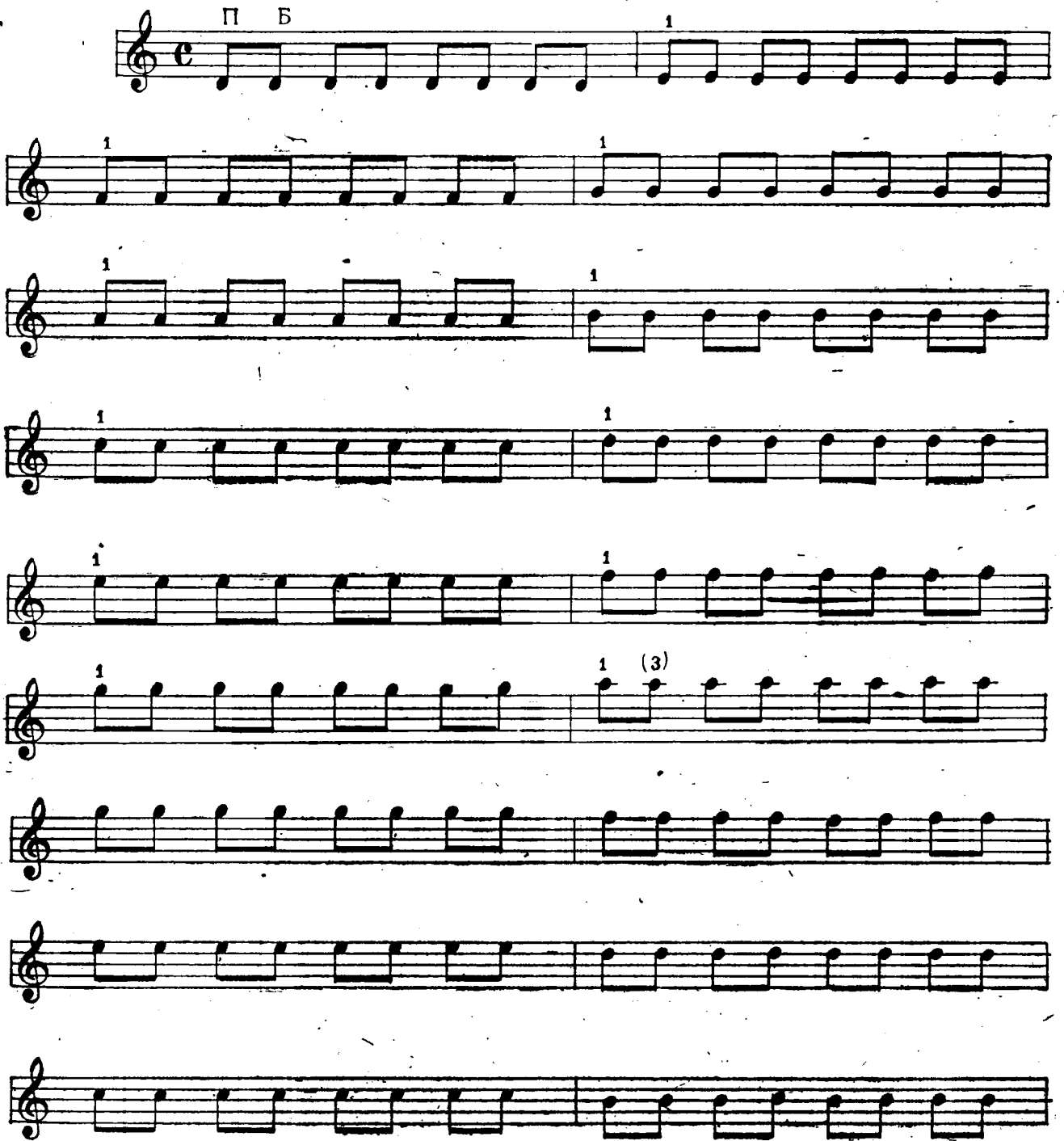

ПБ катта зарблари билан пастга ва юқорига уриш машқи

С о з

П Б

Эслатма. Ушбу дарсларни ўтилатган пайтда ўрганувчи дутор ушлаш ва зарб ташлаш қондаларига қатъий риоя қилиши шарт.

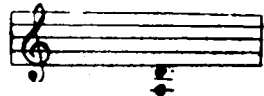
1. Офтоб чиқди

Ўзбек халқ қўшиғи

Соз

2. Капалак қўшиғи

С о з

А. Илёсов музыкаси

3. Май

С о з

Ғ. Қодиров музыкаси

4. Май байрами

С о з

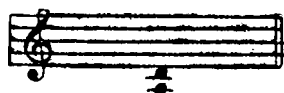

Ўзбек халқ қўшиғи

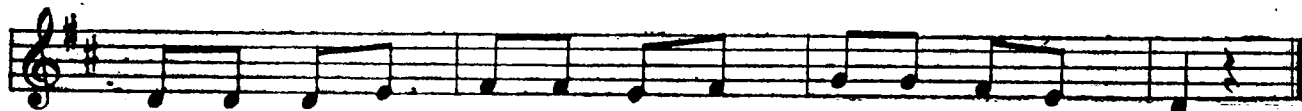

5. Арча

С о з

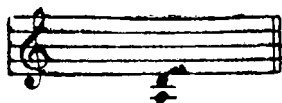

А. Муҳамедов музикаси

6. Ўлан

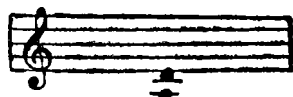
С о з

Ўзбек халқ қўшиғи

С о з

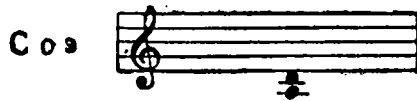

7. Қорбобо қўшиғи

А. Илёсов музикаси

8. Арча байрами

Ик. Акбаров музикаси

9. Олма

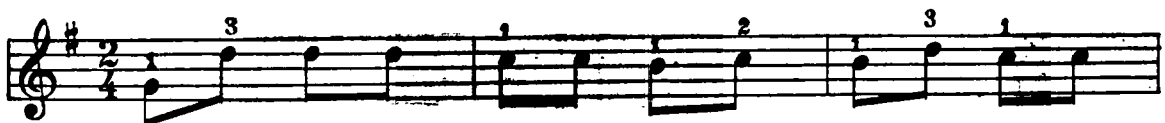
К. Абдуллаев музикаси

10. Қамиш пишиб

Ўзбек халқ қўшиғи

С о з

11. Олма-анор

Ўзбек халқ қўшиғи

С о з

12. Гул лола

Ўзбек халқ қўшиғи

13. Нималар девдим сизга

Ўзбек халқ қўшиғи

14. Самолёт

А. Илёсов музыкаси

Three staves of musical notation in G major. The first staff contains a sequence of eighth and sixteenth notes with fingerings 3, 1, 1, 1, 1, 1, 2, 1, 1, 3, 1, 1, 1. The second staff has a similar sequence with fingerings 1, 3, 1. The third staff continues the sequence with fingerings 3, 1, 1, 1, 2, 1, 1, 3, 1, 1, 1.

15. Қора сөч

Ўзбек халқ лапари

С о з

A single staff of musical notation for the word 'С о з', showing a single note on a middle line with a fermata.

Six staves of musical notation for the song 'Қора сөч'. The second staff includes the lyrics: П Б Б П Б П. The notation includes various rhythmic patterns and fingerings (1, 2, 3) throughout the piece.

16. Пионер қўшиғи

Ўзбек халқ қўшиғи

C 0 3

17. Қашқарча

Ўзбек халқ куйи

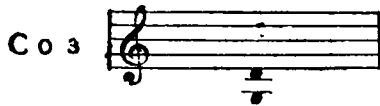
C 0 3

18. Юмалаб-юмалаб

Ўзбек халқ қўшиғи

19. Колхозчилар, ҳормангиз

Ўзбек халқ қўшиғи

20. Озода тергил

Ўзбек халқ қўшиғи

С о з

21. Жамалагим

Ўзбек халқ қўшиғи

С о з

22. Омон ёр

Ўзбек халқ қўшиғи

С о з

II ҚИСМ

Иккинчи қисм — дутор ўрганишнинг асосий қисмидир. Бу қисм дуторда ишлатиладиган зарбларнинг ҳаммасини, шу жумладан *tr* зарби, тановар зарби, қўш зарб, тескари зарб ва терма зарбларни ўз ичига олади. Бу зарб-

ларда ёзилган куйларни ўрганишдан олдин қуйидаги зарб машқлари устида ишлаш керак. Қуйидаги вариантларнинг ҳар бирини *ПБк* зарбларида *Ре* мажор гаммаси асосида машқ қилиш керак.

ПБк зарбларида турли вариантлар:

1. $\text{П Б } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \vee \text{Л } \vee \text{Л}$ 2. $\text{П } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \vee \text{Л } \vee \text{Л}$

3. $\overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \text{П } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \vee \text{Л}$ 4. $\overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \text{П } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л}$ 5. $\text{П } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \vee \text{Л } \text{П}$

6. $\overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \text{П } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \text{П}$ 7. $\overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \text{П } \text{П } \vee \text{Л}$ 8. $\overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \vee \text{Л } \vee \text{Л } \text{П}$

$\frac{6}{8}$ Улчовда *ПБк* зарблари

1. П П Б к П 2. $\text{П П Б } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \text{П}$

3. $\text{П } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \text{П } \text{П}$ 4. П к П к П 5. П П Б к П

6. $\text{П П Б } \overset{\text{к}}{\vee} \text{П П } \overset{\text{к}}{\vee}$ 7. $\overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \vee \text{Л } \vee \text{Л } \text{П П к к}$ 8. $\text{П } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л } \text{Б } \overset{\text{к}}{\vee} \text{Л}$

tr зарблари устида машқлар

Битта саккизлик товушга зарб юқоридан пастга тушиб, яна дарров юқорига қайтади:

С о з

Тез темпли уфор куйларида бир чоракли товушга зарб бир марта тушиб чиқади, бу эса tr^1 белгиси билан кўрсатилади:

Оғир темпли куйларда ҳар бир саккизлик товуш ҳисобига зарб бир марта тушиб чиқади:

Қуйидаги вариантларнинг ҳар бирини *Re* мажор гаммаси асосида машқ қилиш керак:

9. *tr* П П Б *tr* 10. П Б *tr*² П Б 11. П Б *tr* П Б *tr* 12. *tr* П Б *tr* П Б

13. *tr* П Б П Б *tr* 14. П Б *tr* П *tr* 15. *tr*² П Б П 16. *tr* П к Б *tr*

Уфор ва $\frac{6}{8}$ ўлчовдаги куйлар зарби:

1. П *tr*¹ к П 2. П к П Б *tr*¹ 3. *tr* П Б *tr*

4. П *tr*² к П 5. П *tr* П Б к П 6. П *tr* П к П П Б

ТАНОВАР ЗАРБИ

Эслатма. Тановар зарбида бир чорак нотага тўрт марта зарб урилишини ва саккизлик нотага икки марта зарб урилишини эса тутинг.

Тановар зарбини ўрганиш учун олдин ҳар бир саккизлик товушга биттадан зарб бериб ўрганамиз.

Масалан: $\frac{2}{4}$ ўлчовида тўрт саккизлик нотанинг биринчи чорагига олдин кўрсаткич бармоқ юқоридан пастга бир ҳисобига уриб тушса, кетидан бош бармоқ и ҳисобига дутор

бўғзининг қиррасига тиралиб судралиб ипни уриб тушади. Иккинчи чорагига эса олдин бош бармоқ пастдан юқорига икки ҳисоби билан уриб чиқса, кетидан кўрсаткич бармоқ и ҳисобига дутор бўғзининг қиррасига тиралиб, судралиб ипни уриб чиқади.

Тановар зарблари устида машқлар

к б б к 1 3

1 3 1 3

Қуйдаги вариантларни тановар зарбида *Ре* мажор гаммаси асосида машқ қилинг:

Қўш зарб уситида ишлаш

Қуйдаги ҳар иккала вариантда *Ре* мажор гаммаси асосида тесқари зарб билан машқ қилинг:

Қуйдаги вариантларни терма зарб билан *Ре* мажор асосида машқ қилинг:

1. *f* *p* *f* *p* *f* *p* *f* *p* *f* *p* *f* *p*

2. *f* *p*

3. *f* *p* *f* *p*

4. *f*

5. *f* *p* *f*

6.

7. *p*

8. *p*

9.

10. *p*

11. *p*

12. *p*

tr зарби учрайдиган куйлар

Соз

1. Омон ёр

Ўзбек халқ қўшиғи

С о з

2. Тинчлик боғи

М. Навимов мушқаси

С о з

3. Жамалагим

Ўзбек халқ қўшиғи

С о з

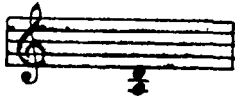
4. Олма атиржон

Ўзбек халқ қўшиғи

5. Лапар

С о з

Ўзбек халқ лапар

6. Қайларга борай

Ўзбек халқ қўшиғи

Музыкальная партитура для песни "6. Қайларга борай". Партитура состоит из девяти нотных строк. В первой строке присутствуют буквы-лиги: П, тр, П, Б, П, К, Л, У, Л, П, В. Вторая строка содержит лиги: П, Л, У, Л, П, Б, П, Л, У, П, тр. Третья строка начинается с ключа фа-диез и содержит лиги: тр. Четвертая строка начинается с лиги: тр. Пятая строка начинается с лиги: тр. Шестая строка начинается с лиги: тр. Седьмая строка начинается с лиги: тр. Восьмая строка начинается с лиги: тр. Девятая строка начинается с лиги: тр. В партитуре используются различные нотные значения, включая восьмые и шестнадцатые ноты, а также тремоло.

Қўш зарб учрайдиган куйлар

7. Чаманда гул

Ўзбек халқ қўшиғи

Музыкальная партитура для песни "7. Чаманда гул". Партитура состоит из двух нотных строк. Первая строка содержит лиги: П, тр, П, К, тр, К, П, тр. Вторая строка содержит лиги: тр, тр, тр, тр. Партитура начинается с ключа фа-диез и содержит различные нотные значения, включая восьмые и шестнадцатые ноты, а также тремоло.

8. Уфоп

Ўзбек халқ куйи

ТАНОВАР ЗАРБИ УЧРАЙДИГАН КУЙЛАР

9. Кремлга салом

Ўзбек халқ қўшиғи

С. 03

10. Мен борай кўчанг билан

Ўзбек халқ қўшиғи

ТЕРМА ЗАРЪ УЧРАЙДИГАН КУЙЛАР

С о з

11. Том бошида турган қиз

Ўзбек халқ қўшиғи

12. Комсомол марши

С о з

Ўзбек халқ қўшиғи

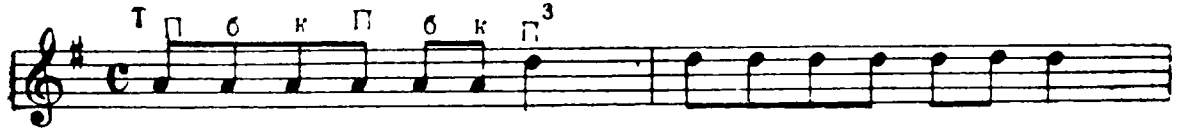
Куйидаги куйларни Т зарби билан ижро этиш мумкин.

13. Дўмбоғим

Ўзбек халқ қўшиғи

14. Том бошида тогора

Ўзбек халқ қўшиғи

III ҚИСМ

Бу қисмга дуторнинг иккинчи тори куйнинг қаерида биринчи торга жўр бўлиши ва баъзи куйларда ишлатиладиган чертиш, безак, но-

ла каби зарблар киритилди. Бундан ташқари, дуторда ашулаларга жўр қилиш қисми ҳам киритилди.

Э с л а т м а. Езилган куйлар орасида учраган якка товуш биринчи торда ижро этилиб, иккинчи тор очикдир. Агар икки товуш қўша-

лоқ (аккорд) бўлиб келса, у қолда юқориги товуш биринчи торда, пастки товуш эса дуторнинг созига қараб иккинчи торда ижро этилади.

Соз

1. Юринг, ўртоқ

Ўзбек халқ қўшиғи

Соз

2. Ҳо, Лайло

Ўзбек халқ қўшиғи

3. Яллама ёрим

Ўзбек халқ қўшиғи

С 03

The musical score for 'Яллама ёрим' is written in a single system with six staves. It begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/4 time signature. The notation includes various rhythmic patterns, such as eighth and sixteenth notes, and rests. Fingerings are indicated by numbers 1, 2, and 3 above the notes. There are also accents (v) and slurs over certain phrases. The piece concludes with a double bar line and the letters 'К П Б' above the final notes.

4. Гул лола

С 03

The musical score for 'Гул лола' is written in a single system with four staves. It begins with a treble clef, a key signature of two sharps (D major), and a 3/4 time signature. The notation includes eighth and sixteenth notes, and rests. Fingerings are indicated by numbers 1, 2, and 3 above the notes. There are also accents (v) and slurs over certain phrases. The piece concludes with a double bar line and the letters 'К П Б' above the final notes.

5. Гулбоғ

Соз

Ўзбек халқ қўшиғи

6. Лаъли бадахшон

Соз

Ўзбек халқ қўшиғи

7. Билағузук

Ўзбек халқ қўшиғи

Соз

Соз

Я. Чаманнор

Ўзбек халқ қўшиғи

ДУТОРДА АШУЛАГА ЖЎР ҚИЛИШ ҚИСМИ

1. Тезу тоза терайлик

С оз

Ўз о з

Дутор

Ўз о з

Дутор

ли - ях - ши, гу - ли - дан

зи - ях - ши, Тур - муш тинч - бўл -

син, де - ган, Пар - ти - я сў -

Дутор

Дутор

Дутор

зи ях - ши (ея), Те - зу то - за

те рай - лик; Ча - но - ги - да

қол - ма - син. қол - ма - син

Пахтанинг гули яхши,
 Гулидан ўзи яхши.
 Турмуш тинч бўлсин, деган,
 Партия сўзи яхши.

4

Тезу тоза терайлик,
 Чаноғида қолмасин.

Тезу тоза терайлик,
 Чаноғида қолмасин.

Еноғида холи бор,
 Сўзларида боли бор.
 Илғор теримчиларнинг
 Туганмас иқболи бор.

Пахталар лўппи-лўппи,
 Оппоқ бўлиб очилар.
 Уни терган кишининг
 Баҳри-дили очилар.

Тезу тоза терайлик,
 Чаноғида қолмасин.

Ҳай, ёр-ёр

Соз

Ўзбек халқ қўшиқи

Овоз

Дутор

Оқ ол - тин - лар о - чил - ди,

ҳай, ёр - ёр, ё - ра (мей),

Хуш ис - ла - ри со - чил - ди (ей),

ҳай, ёр - ёр, ё - ра - мей,

У - ни эк - кан ки - ши - нинг (ей),

хай, ёр - ёр, ё - ра - мо,

Баҳ - ри - ди - ли о - чил - ди(ея),

хай, ёр - ёр. ё - ра - мей,

та - рал - ла - ла - ла - ла - ла, и ла - ла - ла - ла - ла - ла

и - ла - ла - ла - ла - ла, о - мон бу - линг,

та - рал - ла, ла - ла - ла - ла, и - ла - ла - ла - ла - ла,
и - ла ла - ла - ла - ла, э - сон бў - линг,

Оқ олтинлар очилди, ҳай, ёр-ёр, ёрамо,
Хуш ислари сочилди, ҳай, ёр-ёр, ёрамо,
Уни эккан кишининг, ҳай, ёр-ёр, ёрамо,
Баҳри-дили очилди, ҳай, ёр-ёр, ёрамо.

Таралла, ла-ла-ла-ла, илалла, ла-ла-ла-ла,
Илалла, ла-ла-ла-ла, омон бўлинг.
Таралла, ла-ла-ла-ла, илалла, ла-ла-ла-ла,
Илалла, ла-ла-ла-ла, эсон бўлинг.

Қулоқ солинг булбулга, ҳай, ёр ёр, ёрамо,
Пахта ўхшайди гулга, ҳай, ёр-ёр, ёрамо,
Нормани тўлдирмасдан, ҳай, ёр-ёр ёрамо,
Сира қайтмайман уйга, ҳай, ёр-ёр, ёрамо.

Таралла, ла-ла-ла-ла, илалла, ла-ла-ла-ла,
Илалла, ла-ла-ла-ла, омон бўлинг.
Таралла, ла-ла-ла-ла, илалла, ла-ла-ла-ла,
Илалла, ла-ла-ла-ла, эсон бўлинг.

Илғор теримчи қизни, ҳай, ёр-ёр, ёрамо,
Қунда кўргим келади, ҳай, ёр-ёр, ёрамо,
Лўппи-лўппи пахтани, ҳай, ёр-ёр, ёрамо,
Тинмай тергим келади, ҳай, ёр-ёр, ёрамо.

Таралла, ла-ла-ла-ла, илалла, ла-ла-ла-ла,
Илалла, ла-ла-ла-ла, омон бўлинг.
Таралла, ла-ла-ла-ла, илалла, ла-ла-ла-ла,
Илалла, ла-ла-ла-ла, эсон бўлинг.

Жон қизлар

Соз

Овоз

Дутор

П. Мумиш шеъри
А. Муҳамедов музикаси

1
3

Жон қиз - лар, жо - нон қиз

лар,

Кол - хоз - чи деҳ - қон қиз

лар,

Detailed description: The image shows a page of musical notation for a song. It consists of two systems of staves. Each system has a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment line (treble clef). The key signature is B-flat major (two flats). The first system includes a first ending bracket (1) and a triplet (3). The lyrics are in Cyrillic: "Жон қиз - лар, жо - нон қиз". The second system includes a second ending bracket (2) and a triplet (3). The lyrics are: "лар, Кол - хоз - чи деҳ - қон қиз". The third system includes a first ending bracket (1) and a triplet (3). The lyrics are: "лар,". The piano accompaniment features chords and melodic lines that support the vocal melody.

Музыкальный фрагмент с нотами и текстом: Да - ла - лар - ни яш - нат

Музыкальный фрагмент с нотами и текстом: ган, жон, яш - нат - ган,

Музыкальный фрагмент с нотами и текстом: Иш да қах - ра - мон қиз -

Музыкальный фрагмент с нотами и текстом: лар

Музыкальный фрагмент с нотами и текстом: лар

Куплетни қайтариш учун

3 Тоғомлаш учун

Жон қизлар, жонон қизлар,
Колхозчи-деҳқон қизлар.
Далаларни яшнатган (оҳ яшнатган),
Ишда қаҳрамон қизлар.

2

Меҳнатда обрўйингиз —
Сизнинг орзу-ўйингиз.
Улуғ Ватан бахтига (жонон қизлар)
Доим омон бўлингиз.

Сизнинг чаққон қўлингиз,
Оппоқ пахта гулингиз.
Далаларни янгротган (жонон қизлар)
Сизнинг қувноқ куйингиз.

Далаларни яшнатиб,
Шод этайлик кўнглини,
Келинг қизлар, жон қизлар (жонон
қизлар),

Берайлик қўлга қўлни.

Йўл бўлсин

С оз

Ўзбек халқ кўшиғи

О во з

Ду тар

First system of musical notation, featuring a treble clef and a staff with notes and rests.

Second system of musical notation, featuring a treble clef and a staff with notes and rests.

Third system of musical notation, featuring a treble clef and a staff with notes and rests.

Тонг от — мас — дан уй — ро — ниб — ди

Fourth system of musical notation, featuring a treble clef and a staff with notes and rests.

Киз бо — ла,

Fifth system of musical notation, featuring a treble clef and a staff with notes and rests.

Со — чин та — рар ой ну — ри то —

Sixth system of musical notation, featuring a treble clef and a staff with notes and rests.

ла — то — ла,

Пах та зор лар мун та зир дир

е ри га,

Йул ла ри га бош э га ди

гул ло ла

Йул бул син,

Аул бул
 син, қиз бола,
 Эк кан пах танг Кре мил га
 гул бул син!
 Йул бул син,
 аул бул

син, қиз бо - ла,

Эк - кан пах - танг Кре м(и)л - га

гул бул - син! - син!

Тонг отмасдан уйғонибди қиз бола,
 Сочин тарар, ой нури тола-тола.
 Пахтазорлар мунтазирдир ёрига,
 Йўлларига бош эгади гул лола.

Йўл бўлсин, йўл бўлсин, қиз бола,
 Эккан пахтанг Кремлга гул бўлсин!

Ул кўринган кўркам қизил алвони,
 Терлар тўкиб, ором олар қиз жони.
 Яхши гулсан, бахтиёрсан оламда,
 Донгинг кетган қаҳрамонлар полвони.

Йўл бўлсин, йўл бўлсин, қиз бола,
 Эккан пахтанг Кремлга гул бўлсин!

Эккан пахтанг Кремлга гул бўлди,
 Рўзгорингда зеб-зийнат мўл бўлди.
 Жондан азиз партиямга олқишлар,
 Ҳар бир сўзи бизга равшан йўл бўлди.

Йўл бўлсин, йўл бўлсин, қиз бола,
 Эккан пахтанг Кремлга гул бўлсин!

IV ҚИСМ

ДУТОРГА ФОРТЕПЬЯНОНИНГ ЖЎР БЎЛИШ ҚИСМИ

Ўзбекча учта рақс

Дўланча

Ўзбек халқ куйи
Б. Гиенко қайта ишлаган

Moderato

Дутор

Ф-но

First system of musical notation. It consists of three staves: a single treble staff at the top, and a grand staff (treble and bass) below. The music is in 2/4 time and features a melody in the treble staff and accompaniment in the grand staff. A repeat sign is present at the beginning of the system.

Second system of musical notation. It consists of three staves: a single treble staff at the top, and a grand staff (treble and bass) below. The music is in 2/4 time. The treble staff begins with a *mp* dynamic marking. The grand staff begins with a *p* dynamic marking. A repeat sign is present at the beginning of the system.

Third system of musical notation. It consists of three staves: a single treble staff at the top, and a grand staff (treble and bass) below. The music is in 2/4 time. A repeat sign is present at the beginning of the system.

The first system of music consists of two staves. The upper staff is a single melodic line in treble clef, starting with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). It contains three measures of music with eighth and sixteenth notes. The lower staff is a piano accompaniment in treble and bass clefs, also in the key of F#. It features chords in the right hand and a simple bass line in the left hand. There are some '7' markings above the right-hand notes in the first and third measures.

The second system continues the music from the first. The upper staff has a melodic line with a '+' sign above the second measure. The lower staff continues the piano accompaniment with chords and bass notes. The notation includes various note values and rests.

The third system concludes the piece. The upper staff ends with a final cadence, marked with a '+' sign above the second measure. The lower staff provides the final accompaniment, ending with a final chord and a bass note. There are '7' markings above the right-hand notes in the first and third measures.

Қашқарча

Соз

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of three systems of music. The first system includes a vocal line starting with a treble clef and a piano accompaniment with grand staff notation. The second system continues the vocal and piano parts. The third system features a vocal line with first and second endings (marked '1.' and '2.') and a corresponding piano accompaniment. The piano part includes various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests.

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The middle and bottom staves are piano accompaniment, with the middle staff in treble clef and the bottom staff in bass clef. The piano part features a steady eighth-note accompaniment in the bass and chords in the treble.

The second system of the musical score continues the vocal and piano parts. It includes first and second endings, indicated by '1.' and '2.' above the vocal staff. The piano accompaniment continues with similar rhythmic patterns and chordal structures.

Чаманда гул

С о з

A short musical phrase in treble clef, consisting of a single note on the second line of the staff.

The third system of the musical score features piano accompaniment. The middle staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. The piano part includes dynamics such as *mf* (mezzo-forte) and articulation marks like accents (*>*) and slurs. The bass line has a steady eighth-note accompaniment.

The first system of music consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff containing a melodic line with three trills, each marked with 'tr'. The middle and bottom staves form a grand staff (treble and bass clefs) with piano accompaniment. The piano part features chords in the treble clef and a moving bass line in the bass clef.

The second system of music consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff containing a melodic line with three trills, each marked with 'tr'. The middle and bottom staves form a grand staff with piano accompaniment. The piano part features chords in the treble clef and a moving bass line in the bass clef, with some notes marked with accents (>).

The third system of music consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff containing a melodic line with three trills, each marked with 'tr'. The middle and bottom staves form a grand staff with piano accompaniment. The piano part features chords in the treble clef and a moving bass line in the bass clef. A dynamic marking 'p' (piano) is present in the second measure of the piano part.

First system of musical notation. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top and a grand staff (treble and bass clefs) below. The key signature has two flats (B-flat and E-flat). The top staff contains a melodic line with two trills marked 'tr'. The grand staff contains a piano accompaniment with eighth and sixteenth notes.

Second system of musical notation. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top and a grand staff below. The key signature has two flats. The top staff contains a melodic line with a first ending bracket labeled '1.' and a trill marked 'tr'. The grand staff contains a piano accompaniment with a dynamic marking 'p' (piano).

Third system of musical notation. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top and a grand staff below. The key signature has two flats. The top staff contains a melodic line with a second ending bracket labeled '2.' and a trill marked 'tr'. The grand staff contains a piano accompaniment with a dynamic marking 'p' and a fermata over the final chord.

С 03

Фаргонача

The first system of music consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. It contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The middle and bottom staves are grouped by a brace on the left and represent the piano accompaniment. The middle staff is a treble clef staff with chords and some eighth notes. The bottom staff is a bass clef staff with a melodic line and some chords.

The second system of music consists of three staves. The top staff continues the melodic line from the first system. The middle and bottom staves continue the piano accompaniment, featuring more complex chordal textures and melodic movement in both hands.

The third system of music consists of three staves. The top staff continues the melodic line. The middle and bottom staves continue the piano accompaniment, showing further development of the harmonic and melodic material.

The first system of music consists of two staves. The upper staff is a single melodic line in treble clef, starting with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). It contains a sequence of eighth and sixteenth notes. The lower staff is a piano accompaniment in bass clef, starting with a bass clef and a key signature of one sharp. It features a steady eighth-note bass line and chords in the right hand.

The second system continues the musical piece. The upper staff maintains the melodic line with various rhythmic patterns. The lower staff continues the piano accompaniment, showing a consistent harmonic structure with chords and a moving bass line.

The third system concludes the piece. The upper staff features a melodic phrase that begins with a slur over several notes. The lower staff provides the final accompaniment, ending with a clear cadence. The system is enclosed in a large bracket on the left side.

First system of musical notation. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The music is in G major (one sharp) and 4/4 time. The first staff contains a melodic line with eighth and quarter notes. The grand staff contains a piano accompaniment with chords and moving lines in both hands.

Second system of musical notation. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The music continues from the first system. Dynamic markings 'f' (forte) and 'p' (piano) are present. The piano part features a prominent chordal texture in the right hand and a more active line in the left hand.

Third system of musical notation. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The music continues from the second system. The piano part features a prominent chordal texture in the right hand and a more active line in the left hand.

The first system of music consists of three staves. The top staff is a single melodic line in treble clef. The bottom two staves are grouped by a brace and represent the piano accompaniment, with the upper staff in treble clef and the lower staff in bass clef. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The system contains two measures of music.

The second system of music consists of three staves. The top staff is a single melodic line in treble clef. The bottom two staves are grouped by a brace and represent the piano accompaniment, with the upper staff in treble clef and the lower staff in bass clef. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The system contains two measures of music.

The third system of music consists of three staves. The top staff is a single melodic line in treble clef. The bottom two staves are grouped by a brace and represent the piano accompaniment, with the upper staff in treble clef and the lower staff in bass clef. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The system contains two measures of music.

The first system of musical notation consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. It contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The middle and bottom staves are grouped by a brace on the left, representing the piano accompaniment. The middle staff is a treble clef staff with a key signature of one sharp, featuring chords and eighth notes. The bottom staff is a bass clef staff with a key signature of one sharp, featuring a simple bass line with quarter notes.

The second system of musical notation consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff with a key signature of one sharp, containing a melodic line with eighth notes and rests. The middle and bottom staves are grouped by a brace on the left. The middle staff is a treble clef staff with a key signature of one sharp, featuring a melodic line with eighth notes and a slur. The bottom staff is a bass clef staff with a key signature of one sharp, featuring a melodic line with eighth notes and a slur.

The third system of musical notation consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff with a key signature of one sharp, containing a melodic line with eighth notes. The middle and bottom staves are grouped by a brace on the left. The middle staff is a treble clef staff with a key signature of one sharp, featuring a melodic line with eighth notes and a slur. The bottom staff is a bass clef staff with a key signature of one sharp, featuring a melodic line with eighth notes and a slur.

The first system of musical notation consists of three staves. The top staff is a single treble clef staff with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. It contains a melodic line of eighth and sixteenth notes. The middle and bottom staves are grouped by a brace on the left, representing the piano accompaniment. The middle staff is a treble clef staff, and the bottom staff is a bass clef staff. Both contain accompaniment figures, including chords and moving lines.

The second system of musical notation consists of three staves. The top staff continues the melodic line from the first system. The middle and bottom staves continue the piano accompaniment. In the second measure of the middle staff, there is a fermata over a chord. In the second measure of the bottom staff, there are two chords marked with 'f' and '#8'.

The third system of musical notation consists of three staves. The top staff continues the melodic line. The middle and bottom staves continue the piano accompaniment. The bottom staff features a series of chords in the first measure, followed by a melodic line in the second measure.

First system of musical notation. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The key signature has one sharp (F#). The melody in the top staff is a sequence of eighth and quarter notes. The grand staff accompaniment features chords in the right hand and a bass line in the left hand.

Second system of musical notation, continuing the piece. It follows the same three-staff structure as the first system. The melody continues with similar rhythmic patterns. The accompaniment in the grand staff includes some chordal textures in the right hand.

Third system of musical notation, the final system on the page. It maintains the three-staff format. The melody concludes with a series of eighth notes. The grand staff accompaniment provides a steady bass line and harmonic support.

The first system of music consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 4/4 time signature. It contains a melodic line with eighth and quarter notes. The middle staff is the piano's right hand in treble clef, featuring chords and eighth-note patterns. The bottom staff is the piano's left hand in bass clef, providing a simple harmonic accompaniment with quarter notes.

The second system of music also consists of three staves. The vocal line continues with a similar melodic pattern. The piano accompaniment in the middle staff includes a dynamic marking of *p* (piano) and a fermata over a chord in the second measure. The left hand continues with its accompaniment.

The third system of music consists of three staves. The vocal line continues with a melodic line. The piano accompaniment in the middle staff features a long melodic phrase with a slur, moving across the system. The left hand continues with its accompaniment.

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is a vocal line in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The middle and bottom staves are piano accompaniment, with the middle staff in treble clef and the bottom staff in bass clef. The piano part features chords and moving lines in both hands.

The second system continues the musical score. It features a vocal line at the top and piano accompaniment below. The vocal line includes a fermata over a note, with the letters 'Б Б Б' written above it. The piano accompaniment includes a 'rit.' (ritardando) marking. The system concludes with a double bar line.

С 03 Каринаво

Moderato

The third system of the musical score features a vocal line and piano accompaniment. The vocal line starts with a dynamic marking of 'П' (piano) and includes the letters 'Б Б П' above it. The piano accompaniment begins with a dynamic marking of 'p' (piano) and includes a fermata over a chord. The system concludes with a double bar line.

П Б #

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is a single melodic line in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature. It contains several measures of music, including a measure with a plus sign (+) and a measure with a checkmark (✓). The middle and bottom staves are grouped by a brace and represent the piano accompaniment. The middle staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. The piano part features chords and moving lines in both hands.

The second system of the musical score continues the composition. It follows the same three-staff format as the first system. The melodic line in the top staff continues with various rhythmic patterns. The piano accompaniment in the middle and bottom staves provides harmonic support with chords and moving bass lines.

The third system of the musical score concludes the piece. It maintains the three-staff structure. The melodic line in the top staff ends with a double bar line. The piano accompaniment in the middle and bottom staves also concludes with a double bar line.

First system of musical notation. The top staff is a single treble clef staff with a melodic line. The bottom two staves form a grand staff (treble and bass clefs) with a piano accompaniment. The key signature has one sharp (F#).

Second system of musical notation. The top staff is a single treble clef staff with a melodic line, including a triplet of eighth notes with fingerings 1, 3, 3, 1. The bottom two staves form a grand staff with a piano accompaniment. The key signature has one sharp (F#).

Third system of musical notation. The top staff is a single treble clef staff with a melodic line. The bottom two staves form a grand staff with a piano accompaniment. The key signature has one sharp (F#).

The first system of music consists of two staves. The upper staff is a single melodic line in treble clef with a key signature of one sharp (F#). It begins with a quarter rest, followed by a quarter note G4, an eighth note A4, and a quarter note B4. The melody continues with a quarter note C5, a quarter note B4, and a quarter note A4. The lower staff is a piano accompaniment in grand staff (treble and bass clefs) with a key signature of one sharp. It features a bass line of quarter notes: G2, F#2, G2, A2, B2, C3, B2, A2, G2. The right hand plays chords: a quarter rest, a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4.

The second system continues the musical piece. The upper staff shows the melody: a quarter note C5, a quarter note B4, a quarter note A4, a quarter note G4, a quarter note F#4, a quarter note E4, a quarter note D4, and a quarter note C4. The lower staff continues the piano accompaniment with the same bass line and right-hand chords as the first system.

The third system concludes the piece. The upper staff features the melody: a quarter note C4, a quarter note D4, a quarter note E4, a quarter note F#4, a quarter note G4, a quarter note A4, a quarter note B4, and a quarter note C5. The lower staff continues the piano accompaniment. The system ends with a double bar line.

First system of musical notation. It consists of a single treble clef staff and a grand staff (treble and bass clefs). The key signature has one sharp (F#). The treble staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes, including two accents (v) over the final two notes. The grand staff provides harmonic accompaniment with chords and moving lines in both hands.

Second system of musical notation. It consists of a single treble clef staff and a grand staff. The key signature has one sharp (F#). The treble staff continues the melodic line with eighth notes and includes two accents (v). The grand staff accompaniment features a more active bass line with eighth notes and a treble line with chords and moving lines.

Third system of musical notation. It consists of a single treble clef staff and a grand staff. The key signature has one sharp (F#). The treble staff includes dynamic markings: *p* (piano) and *mf* (mezzo-forte). It also features articulation marks: *K* (crescendo hairpin) and *Π* (decrescendo hairpin). The grand staff accompaniment continues with moving lines in both hands.

First system of musical notation. The top staff is a single treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. It contains six measures of music with notes and rests. Above the staff, there are dynamic markings: p and K (crescendo hairpins) alternating. The bottom part of the system consists of two staves (treble and bass clefs) joined by a brace, containing chords and single notes in each measure.

Second system of musical notation. The top staff continues the melody from the first system. It features a dynamic marking p and a hairpin. The bottom part of the system continues the piano accompaniment with chords and single notes.

Third system of musical notation. The top staff continues the melody. It features a dynamic marking p and a hairpin. The bottom part of the system continues the piano accompaniment with chords and single notes.

First system of musical notation. It consists of three staves: a single treble clef staff at the top, and a grand staff (treble and bass clefs) below. The music is in a key with one sharp (F#) and a common time signature. The first staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The grand staff contains a piano accompaniment with chords and single notes.

Second system of musical notation, continuing the piece. It follows the same three-staff layout as the first system. The melodic line in the top staff continues with similar rhythmic patterns. The piano accompaniment in the grand staff provides harmonic support.

Third system of musical notation, the final system on the page. It maintains the three-staff structure. The melodic line concludes with a few final notes, and the piano accompaniment ends with sustained chords.

1. 2. K

1. 2. rit.

Чертмак

1- вариант

Соз

К В Л П Б К В Л

f p

3 1 3 1

3 1 3 1 1 1

3 1 3 1 3 1

1 1 3 1 3 1

1 2 3 1 3 1

1 3 1 2 # 3

3 1 3 1 3 1

1 1 3 1 3 1 # 2

3 1 3 1 1 3 2 3

2-вариант

tr

tr tr # tr

3 1 3 tr # tr

tr tr 1 3 # tr

tr tr tr 1 tr

tr 3 3 1 3 tr # tr

1 3 tr # tr 3 1 3 tr # tr

3-вариант

f f f tr K B tr tr K tr tr # tr 3

Рақс

С. 03

А. Пилёсов музикаси

Musical score in G major (one sharp). The score consists of ten staves of music. The first staff includes trills (tr) and a mordent (♯tr). The second staff is marked *p* and includes dynamic markings *K* and *V*. The third staff is marked *f*. The fourth staff includes a triplet (3) and a mordent. The fifth staff includes a trill (tr) and dynamic markings *П*, *П Б П Б П*. The sixth staff includes a trill (tr) and dynamic markings *П* and *K V*. The seventh staff includes a trill (tr) and dynamic markings *П* and *T*. The eighth staff is marked *p*. The ninth staff includes a first ending bracket (1.) and the Russian lyrics "К СИМ ГА УТИШ". The tenth staff includes a second ending bracket (2.), a third ending bracket (3.), and a dynamic marking *K*.

II. ҚИСМ

The musical score consists of ten staves of music in a single system. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The first staff contains the letters П, К, А, В, Б, К, В, А above the notes. The music features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are several slurs and accents throughout the piece. Trills (tr) are used in the sixth, seventh, eighth, and ninth staves. A triplet (3) is present in the sixth staff. The piece concludes with a dynamic marking of *p* (piano) at the beginning of the tenth staff.

11 staves of musical notation in G major (one sharp) and 4/4 time. The notation includes various rhythmic patterns, trills (tr), and dynamics (p, f). The music is written on a single treble clef staff.

The image shows a musical score in G major, consisting of three staves. The first staff begins with a dynamic marking of *mf* and a 'u' marking above the first measure. The second staff features three trill markings (*tr*) above specific notes. The third staff starts with a *rit.* (ritardando) marking and concludes with a 'K' marking above the final measure. The notation includes various rhythmic values and articulation marks.

М У Н Д А Р И Ж А

Автордан	3
Янги белгилар	4
Нота нима?	5
Лига	6
Паузалар	7
Соль калити. Октава	8
Тон ва ярим тонликлар	9
Интервал. Гамма	10
Диез белгиси. Бемоль белгиси	11
Бекар белгиси	12
Тоналлик. Акцент. Такт	13
Тактолди тўлиқсиз такт. Синкопа	14
Вольта	15
Динамик белгилар	16
Дуторнинг созлари	19
Дуторнинг қисмлари	22
Зарб белгилари	23
Тановар зарби	26
Дутор тановари. Тескари зарб	27
Қўш зарб. Терма зарб	28
Нота усулида куй ўрганиш йўли	29

I қисм

Асосий пардалар устида машқ	30
---------------------------------------	----

II қисм

<i>tr</i> зарблари устида машқлар	45
Тановар зарби	46
<i>tr</i> зарби учрайдиган куйлар	48
Қўш зарб учрайдиган куйлар	51
Тановар зарби учрайдиган куйлар	53
Терма зарб учрайдиган куйлар	55

III қисм

Машқлар	58
-------------------	----

Дуторда ашулага жўр қилиш қисми

Тезу тоза терайлик. <i>Ўзбек халқ қўшиғи</i>	63
Ҳай, ёр-ёр. <i>Ўзбек халқ қўшиғи</i>	64
Жон қизлар. <i>П. Мўмин шеъри. А. Муҳамедов музи-</i> <i>каси</i>	67
Йўл бўлсин. <i>Ўзбек халқ қўшиғи</i>	70

IV қисм

Дуторга фортепьячоннинг жўр бўлиш қисми

Ўзбекча уч рақс	75
---------------------------	----

На узбекском языке

АБДУСАМАД ИЛЬЯСОВ

САМОУЧИТЕЛЬ ИГРЫ НА ДУТАРЕ

Пособие для учащихся культпросветтехникумов
и музыкальных училищ

*Издательство «Учитель»
Ташкент — 1966*

Редактор *Ислом Аҳмедов*

Музыка редактори *Ю. И. Ефдокимов*

Бадий редактор *Ҳ. Аҳмаджонов*

Тех. редактор *Г. Мақсудова*

Корректор *Д. Галиева*

Терияшга берилди 10/VIII-1965 й. Босишга рухсат этилди 9/VI-1966 й. Қўғози 60×90¹/₈. Физик л. 13,5. Нашр. л. 13,1. Тиражи 5000.

«Ўқитувчи» нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 109-65. Баҳоси 46 т. Муқоваси 15 т.

ЎзССР Министрлар Совети Матбуот давлат комитетининг 3-босмаҳонасида матрица қилиниб, 2-босмаҳонасида босилди,
Янгийўл шаҳри, Чехов кўчаси, 3. 1966. Зак. 45.